

1er COL·LOQUI D'HISTÒRIA AGRÀRIA

BARCELONA, 13-15 D'OCTUBRE 1978

I COL·LOQUI D'HISTÒRIA AGRÀRIA

Barcelona, 13-15 d'octubre, 1978

Organitzat per
ESTUDIS D'HISTÒRIA AGRÀRIA
i
RECERQUES

INSTITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM
DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE VALÈNCIA
VALÈNCIA

	Pàg.
Jospp M. ^a FRADERA: Evolució del delme i les finances de Santa Maria de Mataró, 1727-1835	247
SALVADOR ROVIRA: Propietats agràries i rendes del clergat parroquial de la Comarca del Baix Camp (1829-1840)	271
AMERIS SUSA I PARERA: Notes per a iniciar un estudi de la desvinculació	283
ELADIO ARNALTE ALBERT: Transformaciones agrarias recientes en L'Horta de Valencia	291
Jospp M. ^a BRUNET: Moviment dels preus del blat al "Pallars Mitjà" o Ribera de Sort al segle XVIII	307
* ENRIC VICENS: El preu dels cereals durant el segle XVIII en un mercat de l'interior: l'Almudí de Lleida	327
José MANUEL IBORRA LERMA: Producción y comercialización vinícola en el Camp de Morvedre en el siglo XVII	347
ENRIQUE GIMÉNEZ LÓPEZ: El control del mercado vinícola alicantino durante el Antiguo Régimen	359
J. A. MARTÍNEZ SERRANO I VICENT SOLER I MARCO: El carácter periférico del sector fariner valenciano (1870-1921)	379
GUILLERMO DAVIU I PONS: La producció d'oli a Mallorca. Segle XVIII. Aproximació en base a la documentació fiscal	391
ELISA BAROSA I COLL: Procés d'una resistència pagesa. El poble de Navarres contra el monestir de Sant Benet de Bages (1711-1835)	411
PETRA MCPHERR: Sobre la política rural al Rosselló al segle XIX: l'exemple de Rodés	425

INDEX

	Pàg.
INTRODUCCIÓ	5
RODNEY HUTTON: La pagesia i l'ordre feudal	9
MARK HARRISON: "L'economia camperola", el marxisme subordnat i la lluita per una agricultura socialitzada a la Unió Soviètica en els anys 1920	23
RAMON GARRABOU I EVA SERRA: Els estudis d'història agrària a Catalunya	41
RAFAEL ARACIL, TERESA CARMERO, M. GARCIA BONAERÓ I JORDI PATAFOX: Els estudis d'història agrària al País Valencià	79
JAUME PORTILLA I COMAS: La conquesta catalana i l'estructuració d'una nova formació social a Mallorca. Un estat de la qüestió	119
ISABEL MOLL BLANES: La història agrària de Mallorca: segles XVI al XX	133
JAUME TORRAS: Lluita de classes i desenvolupament del capitalisme (Nota sobre <i>Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe</i> de Robert Brenner)	155
JAUME SUAU I PUIG: La pagesia mallorquina al segle XVIII i primera meitat del XIX	165
M. VILARIVA I RIBAS: Propietat de la terra, participació i orientació del vot a la província de Girona durant la Segona República. Un estudi de correlacions geogràfiques, econòmiques, fiscals, demogràfiques i polítiques	177
JORDI MATUTEUER: Les relacions entre agricultura i indústria en el desenvolupament capitalista català del Vuit cents. Algunes hipòtesis	199
GASPAR FERRU I MONTFORT: L'estudi serial dels capbreus com a font per a la història agrària. L'exemple del Palau d'Aragó	213
ANTONI SERRA: La pagesia de Santis, del Pla i de la ciutat de Barcelona el 1723	229
	437

EL PREU DELS CEREALS DURANT EL SEGLE XVIII EN UN MERCAT DE L'INTERIOR: L'ALMODI DE LLEIDA

per Enric Vicedo

ANALITZAREM aquí el moviment dels preus dels cereals al terme de Lleida, en base als registres oficials de l'Almodí.¹ Seguirem la metodologia iniciada per E. Labrousse² i que, per Catalunya, posteriorment han emprat P. Vilar per Barcelona, R. Garrabou per Tàrraga, etc.

Ens hem de plantejar les possibilitats que pot oferir l'anàlisi de la mercurial de Lleida. Vilar ha estudiat els preus de Barcelona, i ha formulat una sèrie de qüestions, a mode d'hipòtesi, que podem resumir així:

- 1) Els preus a les zones interiors de Catalunya deuen ser més baixos que al litoral, però amb oscil·lacions més fortes. L'existència de disparitats entre els preus del litoral i els de l'interior creen un intercanvi.

¹ Arxiu de la Paeria de Lleida. R. 304, 305, 306, 307 i 186. Els preus mensuals provenen del cinquè mercat de cada més. A l'apèndix oferim els preus anuals, mitjana dels dotze mesos, segons l'any civil.

² E. LABROUSSE: *Fluctuaciones económicas e historia social*, Tecnos. Vilar ha estudiat els preus de Barcelona a *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Vol. III. Edicions 62. Garrabou ha estudiat els de Tàrraga a "Sobre la formació del mercat català en el segle XVIII. Una primera aproximació a base dels preus dels grans a Tàrraga (1732-1811)", article publicat a *Recerques*. Edit. Ariel.

EL MOVIMENT DE LLARGA DURADA (BLAT XEIXA)

Hem d'observar que els preus, en sous per quartera, de l'Almodí de Lleida (vegeu les sèries i gràfics a l'apèndix) són més baixos, en terme general, que els preus de Tàrraga i de Barcelona.

QUADRE 1. MITJANA DELS PREUS EFECTIUS I PERCENTATGE DELS DOS PERÍODES (XEIXA) ⁴

	Lleida	% aug- ment	Tàrraga	%	Barce- lona	%
1729-36	52,15	120,13	55,4	115	64,5	92
1788-92	114,80		119,1		124,4	

En una primera avaluació de l'increment secular (quadre 1) trobem per Lleida un augment, entre 1729-36 i 1788-92, d'un 120,13 %, mentre Tàrraga ho fa en 115 % i Barcelona en 92 %. Per tant, sembla que Lleida, tot i tenir uns preus més baixos, experimenta un augment més elevat.

QUADRE 2. MITJANA DELS PREUS EFECTIUS I ÍNDEX DE CADA PERÍODE (XEIXA)

	Lleida	Index	Tàrraga	Index	Barcelona	Index
1732-46	49,16	100	53,2	100	61,5	100
1747-56	71,24	144,91	70,4	132	72,9	118,5
1757-70	75,89	154,37	76,7	144,2	83,5	135,7
1771-89	98,92	201,22	101	189,8	197,7	175,1
1790-1802	152,33	309,86	160	300,8	162,7	264,5

Lleida porta un ritme d'increment més fort que Tàrraga. Fixem-nos que l'índex de Lleida augmenta un 44 % en passar del primer al segon període, mentre l'índex de Tàrraga experimenta un augment del 44 % en passar del primer al tercer període. Però aquest ritme més fort és característica de la primera meitat del segle, perquè a la segona meitat és igual, i potser una mica inferior, al de Tàrraga.

⁴ Totes les avaluacions de preus les presentem en sous/quartera.

2) En moments de sobreproducció a l'interior de Catalunya s'evita una caiguda total dels preus, perquè el cereal va cap a la zona litoral. En moments de collites reduïdes, els preus pugen més alts a l'interior que al litoral però menys que a Castella, perquè el litoral exerceix un paper de moderador de l'alça, mitjançant la introducció cap a l'interior de Catalunya dels grans que arriben per la costa.

Ramon Garrabou ha estudiat els preus de Tàrraga i ha comprovat aquestes hipòtesis de Vilar, aquesta integració del mercat cerealístic català al XVIII.

Aleshores cal preguntar si l'estudi del mercat de Lleida ens aporta cap novetat. Encara que aquest estudi ens confirmarà, com hom podia preveure, aquestes hipòtesis de Vilar, és molt important l'estudi dels preus de Lleida. No hem d'oblidar que les tres localitats, Barcelona, Tàrraga, Lleida, ofereixen unes característiques que permeten diferenciar-les quant a les possibilitats i realitats econòmiques. Barcelona, ciutat de la marina, amb un procés industrialitzador creixent al XVIII, amb una influència, com Vilar apuntà i Garrabou ha comprovat, sobre la resta de Catalunya, que ajuda a alleugerir tant les crisis de sobreproducció com de poca producció. Tàrraga, centre d'una activa zona agrícola, mercat on es concentren els grans de diversos pobles per tal d'enviar-los cap a altres llocs (Barcelona...), terra de secà: el Canal d'Urgell, projecte que s'arrossega des dels temps de Carles I, encara no es duu a terme malgrat les discussions i projectes existents. Lleida, centre comarcal, amb una agricultura de regadiu, tant el terme com la comarca, mercat amb un paper similar al de Tàrraga. Caresmar ^a ho ha escrit: "Este mismo sobrante de la tierra llana se reconcentra en Lérida y Tàrraga de donde va parte a Barcelona y mucho más a los mercados de Cornudella y Valls, siendo continuo para estos lugares el acarreo, y también para embarcarlo en Torredembarra y otros pueblos de la Marina".

No podem avaluar quantitativament la importància de l'Almodí de Lleida, però pels testimonis escrits que tenim resta fora de tot dubte el seu paper fonamental.

^a *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria con inclusión de la consistencia y estado en que se halla cada partido o vequería de este Principado 1780.* Arxiu de la Junta de Comerç. R. 143 bis.

Catalunya, en uns moments de preus alts amb puntes més fortes als mercats de l'interior.

Per tant, la conclusió de l'anàlisi del coeficient de correlació lineal ens presenta una correlació pròxima a la unitat per Lleida-Tàrraga, mentre els moments de màxima correlació entre els preus dels tres mercats catalans analitzats és el període que va des de 1747 fins 1770.

La corba de les mitjanes mòbils de tretze anys, amb l'any observat al centre, ens permetrà d'analitzar més precisament el moviment de llarga durada. La gràfica de les mitjanes mòbils pot dividir-se en dues parts: una primera que arriba fins 1741, caracteritzada per una relativa estabilitat, i una segona que seria la que determinaria l'augment secular. Passem a l'anàlisi més minuciosa d'aquesta corba.

Fins 1720 no es normalitza la situació creada pel setge de Lleida de 1707 sobre l'agricultura lleidatana. De 1720 fins 1741 podem veure una estabilitat de preus. 1741 inicia una pujada que arribarà fins finals de segle, amb una sèrie de caigudes relatives. Així de 1741 fins 1748 hi ha una clara pujada, seguida d'una estabilització fins 1750, quan s'inicia una altra pujada fins 1754, per caure relativament fins 1757. De 1757 a 1770 els preus tornen a pujar, per caure fins el 1773. Una nova pujada de 1773 a 1780, per caure el 1781 i iniciar una pujada definitiva i radical.

EL MESCLADIS I L'ORDI: EL MOVIMENT DE LLARGA DURADA

Després d'haver analitzat què succeeix amb la xeixa, passem a estudiar el mescladis i l'ordi, únics productes que ens resten, ja que no hi ha registre oficial de cap altre producte. El delme que cobrava el Capítol de Lleida solament recull aquests tres productes. Per tant, sembla que eren els més importants a la producció i consum.

QUADRE 4. MITJANA DELS PREUS EFECTIUS I % DELS DOS PERÍODES

	Mescladis		Ordi	
	Lleida %	Tàrraga %	Lleida %	Tàrraga %
1729-36	45,98	48,5	22,01	23,5
1788-92	93,84	111,8	55,53	62,2

Sobren comentaris al comportament de Barcelona. Amb uns preus més alts experimenta uns augments més baixos que Lleida i que Tàrraga, tal com ho havia previst Vilar.

La conclusió respecte al moviment secular és clara: els preus de Lleida evolucionaren d'una manera similar a la de la resta de Catalunya respecte a l'increment, és a dir, es triplicaren. Aquest augment s'apropa més al de Tàrraga, mentre Barcelona té un augment no tan fort. Lleida tindrà uns preus més baixos que Tàrraga i que Barcelona, però experimentarà l'increment més fort entre 1732-46 i 1790-1802, això és un 209,86 %, davant el 200,8 % de Tàrraga i 164,5 % de Barcelona. El moment de major empena a Lleida sembla ser la primera meitat del segle (augment entre els dos primers períodes d'un 44 %).

Ens interessaria saber el grau de correlació entre les sèries de preus dels tres mercats esmentats, seguint la mateixa periodificació del quadre 2. Per tal d'obtenir aquesta informació hem realitzat el càlcul del coeficient de correlació lineal.

QUADRE 3. COEFICIENTS DE CORRELACIÓ LINEAL

	Lleida-Tàrraga	Lleida-Barcelona
1732-46	0,94	0,51
1747-56	0,98	0,90
1757-70	0,98	0,85
1771-89	0,97	0,68

Els coeficients Lleida-Tàrraga ens revelen l'estreta relació entre les tendències dels preus de Lleida i les dels preus de Tàrraga. La correlació Lleida-Barcelona si bé és molt estreta de 1747 fins 1770, no ho és tant al primer període ni al darrer. La correlació 0,51 és molt baixa, perquè és el mínim valor significatiu d'aquest coeficient de correlació. La causa pot ser doble: d'una part Vilar dona una sèrie d'anys unes xifres hipotètiques, la qual cosa pot influir al càlcul del coeficient en no ser reals les xifres. La causa d'aquest valor tan petit pot ser el fet que encara no s'ha realitzat plenament la integració del mercat català. El darrer període comparat també té un coeficient no massa important, 0,68, però ja és un valor notable i en tot cas la seva feblesa relativa pot ser el resultat d'un comportament diferent, dins la mateixa tendència general que trobem a tota

per la fleca municipal i destinat als veïns amb més dificultats econòmiques, es fa amb xeixa. Tot això ens fa pensar que la demanda de cereals al terme de Lleida es centri principalment en la xeixa i, per tant, sigui aquesta qui experimenta un increment més important.

EL MOVIMENT CÍCLIC

El gràfic dels preus de la xeixa ens presenta uns cicles, o períodes d'anys, caracteritzats per començar per un mínim i acabar amb un altre mínim. Tot seguit els exposarem.

QUADRE 6. CICLES DEL PREU DE LA XEIXA A LLEIDA I TÀRREGA

	LLEIDA			TÀRREGA				
	Duració	Màxim	Mínim	Duració	Màxim	Mínim		
I	1732-40	8 anys	1738	1732	1732-39	7	1737	1732
II	1740-46	6	1742	1743	1739-46	7	1742	1740
III	1746-55	9	1749	1746	1746-56	10	1749	1746
IV	1755-62	7	1760	1755	1756-62	6	1760	1756
V	1762-69	7	1766	1762	1762-70	8	1766	1762
VI	1769-77	8	1775	1769	1770-77	7	1775	1770
VII	1777-88	11	1783	1777	1777-88	11	1783	1777
VIII	1788-91	3	1789	1788	1788-92	4	1789	1788
IX	1791-97	6	1795	1791	1792-98	6	1795	1792
X	1797-1800	3	1799	1797	1798-1801	3	1799	1798

Si comparem els cicles de Lleida amb els de Tàrraga observem que tots els màxims, a excepció del cicle I, coincideixen. Quant als mínims n'hi ha quatre que no coincideixen (IV, VI, IX i X): Lleida ha avançat un any el seu mínim, repercutint en la periodificació, ja que Lleida començarà per aquesta raó un any abans els seus cicles.

Analitzem ara els cicles de Lleida i els de Barcelona.⁶ Mentre a Tàrraga hi havia un màxim que no coincidí amb Lleida, Barcelona i Lleida es diferencien en 5 màxims (I, II, V, VI i VII). Tres d'aquests màxims són anteriors a Barcelona i dos són anteriors a Lleida. Hi ha també quatre mínims que no coincideixen.

⁶ No reproduïm les dades de Vil·lar per tal de no fer el treball massa llarg. Vil·lar: Ob. i volum citats.

Podem observar uns preus mitjans més baixos a Lleida que a Tàrraga. Quan hem estudiat la xeixa hem vist un increment més fort a Lleida que a Tàrraga. Però podem veure com això no és així per al mescladís i l'ordi. Mentre l'augment secular de Lleida, respecte a la xeixa, era d'un 5,13 % més, ara Tàrraga supera Lleida en un 26,22 % pel mescladís i un 11,71 % per l'ordi.

QUADRE 5. MITJANES DELS PREUS EFECTIUS I ÍNDEX DELS QUATRE GRUPS CÍCLICS

	Mescladís		Ordi			
	Lleida	Tàrraga	Lleida	Tàrraga		
1732-46	44,08	100	46,4	100	23,6	100
1747-56	64,82	147,05	63,9	137,8	33,13	144,7
1757-70	68,90	156,30	71,8	154,8	37,24	162,6
1771-89	80,94	183,62	94,2	203,2	47,31	206,6
					50	212,2

El quadre 5 també manifesta que l'augment a Tàrraga fou superior al de Lleida en aquests dos productes. Hem d'observar que aquest quadre no comprèn tants anys com el 4 i els períodes són diferents, la qual cosa ha degut influir en el fet que les diferències siguin una mica més baixes en aquest quadre 5. De tota manera podem concloure: Tàrraga augmenta, respecte al primer període, un 20 % més que Lleida respecte al mescladís i un 6 % més respecte a l'ordi. Els cereals inferiors augmentaren menys a Lleida que a Tàrraga, mentre la xeixa augmentà més a Lleida que a Tàrraga.

A mode d'hipòtesi podem donar una explicació al fet que a Lleida pugi d'una manera més accentuada el preu del blat que el del mescladís i l'ordi. La composició percentual del delme de cereals presenta una importància fonamental del blat (2/3 parts del delme aproximadament) i els censos de finals de segle presenten una proporció similar.⁷ Quan el 1788-89 es fabrica pa

⁷ Aquestes informacions procedeixen de la reconstrucció del delme feta per tot el segle XVIII i referent al terme de Lleida. El delme era rebut pel Capítol de Canonges i Degà de Lleida. Els censos de finals de segle són "Estado de frutos..." que hem trobat a les actes de la Paeria per 1788, 1789, 1791 i 1796, avaluació de la producció del terme de Lleida.

deixen: II, IV, VI i VIII. Dos d'aquests mínims són anteriors a Lleida i els altres dos a Barcelona. Hi ha dos períodes que comencen abans a Lleida i dos que comencen abans a Barcelona.

Per tant, observem clarament com els cicles de Lleida segueixen una tònica similar a la de Tàrraga, però amb la particularitat d'avançar un any part dels seus mínims i del començament dels cicles. Aquest comportament fa que en alguns anys el comportament de Lleida es pugui semblar al de Barcelona i fins i tot en dos anys comencen els cicles abans que Barcelona. La coincidència dels màxims ha d'interpretar-se com que Lleida i Tàrraga són dos mercats interiors sotmesos a unes alces més fortes. L'avenç de diversos mínims dels cicles de Lleida hem d'interpretar-lo en el sentit que Lleida sembla tenir una base agrícola més forta que Tàrraga, podent recuperar-se una mica abans que Tàrraga.

EL MOVIMENT ESTACIONAL DELS PREUS

Els preus que ara acabem de donar són anuals. Ens permeten obtenir conclusions sobre el moviment de llarga durada i el moviment cíclic, però són insuficients a l'hora d'avaluar la incidència quotidiana del preu dels cereals sobre la societat lleidatana.

Els fenòmens econòmics que es donen a una societat que viu de l'agricultura en l'Antic Règim succeeixen d'acord amb el ritme de l'any agrícola (d'agost a juliol). En un any de crisi de subsistència sabem que en els mesos posteriors a la collita, els preus encara no pugen tan fort com ho faran tal i com avença l'any, per arribar a maig, que és el mes de preus més elevats.

Hem representat les diferències mensuals percentuals sobre l'any agrícola per a dos anys agrícoles de mínim cíclic (1742-43, 1745-46), dos de màxim cíclic (1747-48, 1763-64) i un període d'anys (1732-48).

En aquests dos anys de mínim cíclic observem unes diferències molt poc importants i justament la diferència per maig és molt petita en un cas (1745-46) i negativa en l'altre (1742-43).

Els anys de màxim cíclic presenten dos períodes clarament determinats. Fins al gener hi ha diferències negatives o nul·les, i de gener endavant unes puntes prou importants, essent maig el més de preus més alts per 1763-64 i també per 1747-48. En

aquest darrer any el més de febrer se situa en un nivell molt pròxim al de maig. En tot cas, una característica general defineix aquests comportaments: una ascensió fins maig i des del començament de l'any agrícola, i a partir de maig una caiguda més o menys accentuada.

L'anàlisi del període 1732-48 ens presenta tres parts: des d'agost fins novembre els preus tenen diferències negatives; de desembre a març els preus es mantenen en un cert nivell, si bé hi ha una feble tendència a l'alça. Abril i maig són els moments d'alça major, per a començar un descens: juny encara estarà a un nivell alt i juliol presentarà diferències negatives.

És aquest moviment estacional qui ens permet comprendre les dificultats que representa el preu dels cereals en moments de crisi de subsistència a les classes populars, mentre en moments de mínim o normals la situació es fa més suportable.

L'estudi de la mercurial de Lleida ens ha presentat aquest mercat amb unes característiques similars al mercat de Tàrraga, però amb una originalitat pròpia (preus més baixos, mínims més avançats,...) que ens revelen una agricultura més pròspera, on el regadiu hi degué jugar un paper molt important.

Aquestes característiques similars al mercat de Tàrraga fan extensible a Lleida les conclusions que R. Garrabou va obtenir en estudiar els mercats de Tàrraga i Barcelona: el mercat interior català es va formant durant el XVIII. Lleida participa, com a mercat de la Catalunya interior, juntament amb Tàrraga, en aquesta integració econòmica del Principat.

Un projecte per a la Història Contemporània de COU

per ENRIC VICEDO i RIUS
professor d'història
Institut de Bellpuig(Urgell)

La Història Contemporània de COU finalitza amb la problemàtica de la Guerra Freda, destacant alguns conflictes importants, i bblident, sovint i per diverses raons, molts dels problemes fonamentals i complexos dels nostres dies.

A més la historiografia burgesa argumenta que el present no pot ésser estudiat ja que l'historiador actual-sempre comprometès en una o altra positura davant la situació actual-no seria objectiu. Aquest argument té l'objectiu d'evitar que la història analitzi el present. Sense aquesta anàlisi l'historiador no aportarà res per mostrar el caràcter de les explotacions presents i l'actual situació socio-econòmica podrà romandre sense ésser colpejada per una de les crítiques més sanes: la del historiador(1).

No cal dir que l'estudi del món actual, des de la perspectiva d'una història integradora, és possible, (2). Si l'historiador actua com autèntic científic social, mai caurà en el subjectivisme.

Per què és necessari l'estudi del món actual a COU?

Les raons bàsiques podrien ésser resumides així:
també

+l'historiador-i considerem com a historiador a tot aquell jove que sigui capaç d'interessar-se per comprendre el món i les transformacions que en ell s'han donat i es donen-no pot excloure l'estudi de cap moment històric, ja que un científic mai pot tancar els ulls al coneixement.

+L'estudi del present completa i dóna sentit a l'estudi de les societats passades.

+L'historiador està al servei de la societat i ha de donar

llum sobre els problemes actuals. Ha de contribuir al coneixement i trans-formació del món actual, el qual té les seves arrels en el passat.

Els estudiants d'Història Contemporània tenen el dret de conèixer la problemàtica actual des de la perspectiva històrica. Alguns, possible-ment, continuaran en el camí de la ciència històrica. Altres-la majoria-tindran la possibilitat de copsar un mètode d'anàlisi aplicat no tan sols a les revolucions industrials, burgeses o socialistes passades sinó també aplicat al món en el qual viuen, per a poder ésser ciutadans conscients i responsables.

L'experiència, bases pedagògiques

L'estudi històric del món actual pot desenvolupar-se seguint unes etapes que podríem resumir així:

A/EXEMPLE METODOLÒGIC: El professor prepara i exposa un tema, com a exemple metodològic, per tal que l'alumne s'orienti sobre les fonts i un possible esquema de treball. El plantejament del tema se situa en el marc de la història integradora.

B/TREBALL EN EQUIP SOBRE UN TEMA: Els alumnes elegixen un tema per tal d'ésser treballat en equip (dues o tres persones). El professor orientarà bibliogràficament i metodològicament.

C/EXPOSICIÓ ORAL I ESCRITA DEL TEMA: Després de la fase de preparació del tema, cada grup ordenarà les conclusions i les donarà a conèixer al grup-classe.

Abans de passar a concretar sobre la realitat cada una d'aquestes tres etapes, voldríem analitzar la importància que té el fet que siguin els alumnes els qui expliquin al grup-classe les conclusions obtingudes sobre una determinada problemàtica.

Un canvi profund

L'exposició oral i escrita dels temes preparats pels alumnes significa un canvi profund. Vegem-ho:

- +LLiga l'activitat educativa amb el món present, conflictiu i en crisi.
- +Posa en crisi el concepte clàssic de professor (segons aquest concepte el professor és aquella persona a la qual tothom ha d'escoltar perquè només ell està capacitat per a ensenyar). Amb l'exposició per part dels alumnes queda ben palès que, amb el treball i la reflexió, es poden conèixer els processos històrics. Explica tot aquell que és capaç de saber i s'esforça per saber, és a dir: tothom. Això no significa que el professor no tingui cap funció. En té una de bàsica: l'orientació metodològica i bibliogràfica, orientació que pot donar perquè s'ha dedicat amb més intensitat i durant més temps que els alumnes a l'estudi de la història.
- +L'ensenyament pren un caràcter més democràtic. L'alumne no tan sols té el dret d'aprendre sinó que té també el dret d'ensenyar si es prepara per a fer-ho.
- +Es produeix una sana igualtat entre les activitats del professor i dels alumnes.
- +Si s'aconsegueix una situació de treball i interès, desapareix una problemàtica que pesa greument sobre el professor i sobre els alumnes: la superació del curs. És lògic que, havent treballat i col·lit els resultats - que sempre es cullen quan es treballa -, la superació del curs sigui una conseqüència indiscutible.
- +Desapareix el mite, tan nefast i per dissort tan generalitzat, dels bons i mals alumnes. És cert que la resposta individual i col·lectiva davant aquest sistema de treball pot ésser diversa, fins i tot en el cas d'assolir un clima de treball desitjable. Per raons diverses, observem alumnes o grups d'alumnes que realitzen les activi-

tats amb més dificultats. És lògic que hi hagi diversos graus de maduració en l'exercici de l'activitat històrica a nivell de COU. (Tots els alumnes tenen un passat educatiu, fruit de circumstàncies molt diverses.) Però hem de considerar l'alumne per la seva voluntat d'aprendre i pel treball que és capaç de dedicar a l'estudi. Amb una orientació correcta per part dels educadors, el treball de l'alumne sempre dóna resultats altament positius per a l'alumne i -per què no?- per a la societat.

Realització de l'experiència

Durant el curs 1982-83, a l'Institut de Bellpuig, el curs d'Història Contemporània està vivint aquesta experiència. Vegem la realització de l'experiència, analitzant les tres etapes anteriorment indicades.

A. Exemple metodològic

El professor ha exposat el tema Xile: revolució i contrarevolució (1970-71) donada l'actualitat i gravetat de la problemàtica del Tercer món en el moment present. Es tracta de donar una metodologia que pugui ésser vàlida per als alumnes que han de treballar diversos temes.

S'ha elaborat un dossier que no tan sols té per objectiu informar sinó que té com objectiu bàsic mostrar l'àmplia varietat de fonts de tota mena que serveixen pel coneixement històric d'un tema.

-Elements del dossier-

1. Part escrita:

+Poesies de Pablo Neruda, extretes de la seva obra Incitación al nixonismo y defensa de la revolución chilena. Editorial Grifalbo. Els poemes seleccionats analitzen determinats aspectes de la realitat xilena en el període estudiat. Són: "Me despido de otros temas", "El cobre", "Aquí me quedo", "Reviven los gusanos", "Paro pasional" i "Diario de los rojos".

+Fragment del "Suplement" de "Cuadernos para el Diálogo" titulat Chile: Revolución y contrarrevolución, capítol titulat Los actores (p. 22-29), on s'analitzen les forces present en el procés, (Nº 42 de la col·lecció "Los Suplementos" de "Cuadernos para el diálogo").

+Cronologia dels esdeveniments ocorreguts a Xile des de l'intent de cop d'estat(juny 73)fins el cop d'estat definitiu(setembre 73).La cronologia prové de la revista "Triunfo"del 22 de setembre de 1973.

2.Part sonora;

+Entrevista entre Salvador Allende i Fidel Castro realitzada durant la visita d'aquest darrer a Xile.S'escoltaren els següents fragments, "Tradición de lucha en Chile","Formación de la Unidad Popular","Observaciones de la revolución chilena" i "Qué pasaría en Chile si la contrarrevolución se alzase?"(Cassette titulat El diálogo de América.No figura l'editor).

+Intervenció de Salvador Allende a la sessió 2.096 de l'Assemblea General de l'ONU,on exposa la situació passada i present de Xile, reflexiona sobre la revolució i la joventut.Disc MOVIEPLAY,sèrie GONG, referència 11.0334/6 , col.lecció Nuestra Palabra/10 i titulat De nuevo abrierán las grandes Alamedas.Salvador Allende.

+Cançons:"Canción del poder popular".Cançó per al canvi,per al triomf d'Allende com a president de Xile,per al triomf de la Unitat Popular.

"Queca de la C.U.T".Cançó on es lloa la unitat sindical que existeix de fa temps a Xile.

Les dues cançons provenen de INTI-ILLIMANI Alturas Discosa-Movieplay LPM-6058.(Disc)

+Pel·lícula sonora dels esdeveniments de l'11 de setembre de 1973,on s'inclou el darrer discurs radiofònic d'Allende,els comunicats de la Junta Feixista,els missatges de resistència de Ràdio Magallanes.Disc Movieplay ,sèrie Gong Chile Vencerá 13.0835/5.

+La repressió i l'exili:Document sonor gravat al camp de concentració de Chacabuco.Disc Movieplay .sèrie Gong,col.lecció Nuestra Palabra/12 .
Títol Chacabuco.Grabación Clandestina En El Campo De Concentración De Chacabuco Con Angel Parra(Chile-1974).11.0337/2.

Daniel SALINAS A Chile desde lejos Disc Movieplay,sèrie Gong,17.1296/6.

Tots els alumnes de la classe han llegit i escoltat, respectivament, la part escrita i sonora del Dossier.

3.Part audio-visual(cinema).

Cal recomanar als alumnes dues pel·lícules sobre el tema:

1.La batalla de Chile(parts I i II.La III encara no s'ha estrenat).Director Patricio GUZMÁN.

2.Desaparecido.Director Costa GABRAS.

S'ha comentat cada una d'aquestes pel·lícules per part del professor.

B.Treball en equip sobre un tema

Els grups d'alumnes han proposat de fer els següents treballs;

- ++ La cursa d'armaments.
- ++ Les societats racistes al món actual.
- ++ Dictadura i drets humans a Amèrica Llatina.
- ++ La qüestió energètica.
- ++ La revolució cubana.
- ++ El terrorisme a Europa.
- ++ Les organitzacions internacionals.
- ++ L'Opus Dei.
- ++ Polònia avui.

++ La qüestió nacional palestina.

++ Viet-nam:guerra i revolució.

++ La qüestió nacional occitana.

El professor ha orientat a nivell bibliogràfic.Bón de molta utilitat revistes com "Revista Mensual","Espanya Crítica","Transición","El Viejo Topo","El Correu de la Unesco","El món".Diaris com "El País".I alguns llibres,entre els quals cal destacar el volum 36 de la Història Universal siglo XXI,que tracta el període que va des de la fi de la IIona Guerra Mundial fins el present.Els alumnes hauran de cercar articles pel seu compte,i tota mena d'informació(mapes,estadístiques,gràfics,...)

Alguns grups volen oferir determinats documents.Per exemple,

sobre "La qüestió energètica" es farà alguna entrevista sobre el cas d'Ascó,i sobre "Viet-nam"el grup vol elaborar una sèrie de diapositives

a partir de les fotos de premsa.

Les dificultats per trobar bibliografia sobre temes actuals fa necessària la creació, per part del Departament de Publicacions de la Direcció General de Batxillerat de la Generalitat de Catalunya, d'un servei d'elaboració de dossier sobre temes actuals (i en general sobre tots els temes de Geografia i Història de BUP i COU). Aquests dossiers es repartirien entre els alumnes a petició dels professors.

C. Exposició oral i escrita del tema

Cada grup haurà d'exposar el treball a classe segons un calendari d'exposicions (la primera serà el 4 de març del 1983).

Cada grup lliurarà el tema per escrit al professor cinc dies abans de l'exposició per tal de distribuir-lo fotocopiats als alumnes. El tema escrit s'ajustarà al següent esquema:

- Desenvolupament del tema (màxim 3 fulls i màxim 5, a màquina, escrits a doble espai i per una sola cara, i amb correcció lli-tèrria i lingüística.

- Cronologia (màxim 1 full)

- Presentació d'un mínim de 2 i un màxim de 4 articles de premsa que analitzin el tema objecte del treball. Articles sobre el tema, no notícies de premsa. Alguns diaris presenten als seus lectors aquest tipus d'articles. Ex: Avui, El País, o bé setmanaris com El Món, Cam-bio 16.

- Es valorarà l'aportació de mapes, diagrames, estadístiques, gràfics, ... Cada grup haurà de lliurar un màxim de tres fulls amb aquests elements.

- Bibliografia utilitzada.

Segons els casos, l'anterior esquema pot ésser modificat.

Una còpia d'aquests 12 dossiers es donarà a la Biblioteca de l'Institut per a posteriors consultes dels alumnes, professors, i de tota aquella persona interessada en els temes. En cursos passats s'han fet treballs d'història oral, que també estan a l'abast de tothom.

NOTES

- (1) Veure M. MORENO FRAGINALS La Història com a arma Revista L'AVENÇ número 2.
- (2) La Història integradora té els seus orígens al segle XIX amb El manifest Comunista de MARX i ENGELS. Segons Pierre VILAR, aquesta obra és el primer estudi històric amb una metodologia nova, àmpliament acceptada entre els historiadors actuals. Una història de la nova història la podem trobar en CARDOSO i BRIGNOLI Los métodos de la historia. Grijalbo.

L'Àrea econòmica de Mollerussa
i l'ordenament del territori català

669

per ENRIC VICEDO I RIUS

Una de les característiques fonamentals del capitalisme és la concentració. A nivell espacial, aquesta tendència es manifesta en la concentració de la major part de la població, de l'activitat econòmica i dels serveis en una part del territori. La resta del territori estarà poc poblada, la indústria serà molt feble i hi haurà un gran dèficit de serveis. A Catalunya l'activitat econòmica, la població i els serveis es troben concentrats a la franja litoral i pre-litoral. Els desequilibris territorials són una de les característiques del desenvolupament econòmic català.

La Divisió Territorial de Catalunya de 1932 pretenia crear unes unitats (regions i comarques) per tal de descentralitzar els serveis. L'objectiu d'aquest treball és insistir en la necessitat de reorganitzar, com a unitats d'ordenament del territori, a tota una sèrie de petites àrees de mercat, a més del reconeixement d'altres àrees més grans. L'estudi està centrat en una petita àrea de mercat, que té a Mollerussa com a centre.

Hem dividit el nostre treball en tres parts. En la primera hem estudiat el creixement econòmic de Mollerussa, i el seu paper com a mercat de bens i serveis, i de treball. A la segona part hem intentat situar l'àrea econòmica de Mollerussa en el marc del debat per a una nova Divisió Territorial. Hem enquestat els Ajuntaments democràtics per tal de conèixer el paper que, segons aquests, té Mollerussa en l'àrea que l'envolta. Els resultats de l'enquesta ens han servit per plantejar al paper d'aquesta petita àrea en el futur ordenament territorial de Catalunya. La tercera part constitueix un balanç del nostre estudi. A l'apèndix es reproduïx tot el material obtingut en l'enquesta enviada a un conjunt ample d'Ajuntaments pròxims a Mollerussa.

I. EL CREIXEMENT ECONÒMIC DE MOLLERUSSA

Mollerussa ha experimentat en els últims temps un espectacular creixement demogràfic. Intentem quantificar i interpretar aquest fenomen.

Quadre 1 (1)		
Població de Mollerussa 1718-1974		
1718	132	1950
1787	193	1960
1857	967	1970
1900	1759	1971
1910	1940	1972
1920	3015	1973
1930	3185	1974
1936	3319	
1940	3290	

Quadre 2 (2)		
Taxa de creixement real de Mollerussa (%)		
Període	Nombre d'anys	Taxa anual
1718-87	69	0'55%
1787-1857	70	2'32%
1857-1974	117	1'74%

Observem com, durant el segle XVIII, la població de Mollerussa es manté quantitativament molt baixa, encara que si utilitzem el nombre-index (1718=100) trobaríem un augment del 46'21%. Vilar ha situat el creixement demogràfic de Catalunya entre 1718 i 1787 en un 100%. Mollerussa té un ritme de creixement demogràfic molt més baix que el conjunt de Catalunya. La taxa de creixement real en aquest període és de 0'55% anual. Entre 1787 i 1857 el creixement de Mollerussa és molt fort (401'03%) i la taxa anual de creixement real és també molt alta 2'32%. Però la població de Mollerussa encara no ha aconseguit superar els mil habitants, encara que està pròxima a superar-los. Aquesta trajectòria de fort creixement no s'atura sinó que continua. Entre 1857 i 1974 l'augment és del 658'63%, la qual cosa significa una taxa de creixement real de 1'74%, taxa molt important.

Comparem ara el creixement demogràfic de Mollerussa amb el de cinc pobles veïns.

Quadre 3		
Creixement demogràfic de Mollerussa i pobles pròxims (1930-1974) (%)		
	1930	1936
Mollerussa	3185	3319
Fondarella	416	405
Golmés	1407	1332
Miralcamp	1052	981
Torregròssa		2502
Sidamon	455	466

	1940	1950	1960	1970	1974
Mollerussa	3705	4848	6685	7336	
Fondarella	518	521	540		
Golmés	1395	1267	1251	1224	
Miralcamp	1071	1164	1230	1254	
Torregròssa	2444	2625	2485	2434	
Sidamon	446	489	501	510	487

Observem amb atenció el període 1960-74: Mollerussa experimenta un fort creixement demogràfic, mentre els pobles pròxims considerats augmenten ben poc, romanen constants o perden població.

Centrem-nos en Mollerussa i calculem amb més detall el creixement demogràfic.

Quadre 4		
Taxa de creixement real de Mollerussa (valors anuals)		
Període	Taxa anual (%)	
1950-60	2'72%	
1960-70	3'26%	
1970-74	2'35%	
1970-71	1'78%	
1971-72	0'52%	
1972-73	3'58%	
1973-74	3'54%	

Les taxes de creixement real són en general molt importants. Intentem aportar una explicació.

- L'originalitat del creixement de Mollerussa -

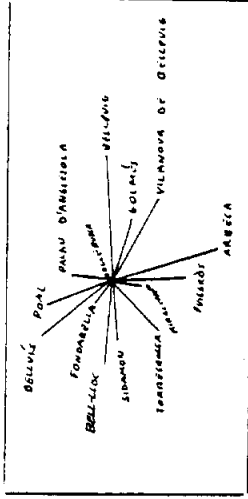
Creixement demogràfic i desenvolupament econòmic van lligats en la història contemporània de Mollerussa. Hem d'entendre el creixement de Mollerussa com un resultat de la influència que exerceix Lleida sobre aquesta població? És a dir, un efecte "spread" segons el model de Gunnar Myrdal?⁽⁵⁾

Pensem que no es pot negar una incidència de Lleida sobre Mollerussa i la seva àrea, però, fonamentalment, el creixement de Mollerussa és un creixement que s'ha de buscar en la mateixa plana d'Urgell: Mollerussa s'ha convertit en el centre administratiu del Canal d'Urgell. Si l'Urgell s'hagués pogut regar amb la Sèquia de Pinyana, és molt possible que Mollerussa fos encara un petit poble o una població que hagués crescut per altres raons. Però en la història de Mollerussa hi ha dues fites molt importants que expliquen el seu desenvolupament econòmic i urbà: la creació de l'estació de ferrocarril i l'establiment de les oficines del Canal d'Urgell. Ambdós fets no estan deslligats, ja que, quan el dret de regar es pagava en espècie, era a l'estació de ferrocarril on es domiciliava el grà.⁽⁶⁾ Observem, com a tret fonamental, aquesta forta relació entre desenvolupament dels transports i creixement econòmic. Sobre aquesta qüestió tornarem a parlar més endavant, quan parlem de la xarxa viària en l'àrea econòmica de Mollerussa.

En resum, observem un creixement de Mollerussa amb dinàmica pròpia, la qual recull la d'una ampla zona de l'Urgell. Mollerussa, poc a poc, i mercès a aquest paper de centre en l'administració de les aigües, s'anirà convertint en un centre econòmic important (de bens i serveis). I serà centre, en un sentit més ample, de tota la zona que paga a la Casa-canal la quota per regatge: 17.000 socis miren a Mollerussa com el centre d'administració del regatge.

- Mollerussa com a mercat de treball, de bens i de serveis -

A la "Geografia de Catalunya" de AEDOS s'ofereix l'estructura dels mercats de Catalunya, l'àrea d'irradiació d'aquests. Mollerussa és centre de mercat d'un conjunt de pobles. Vegem:

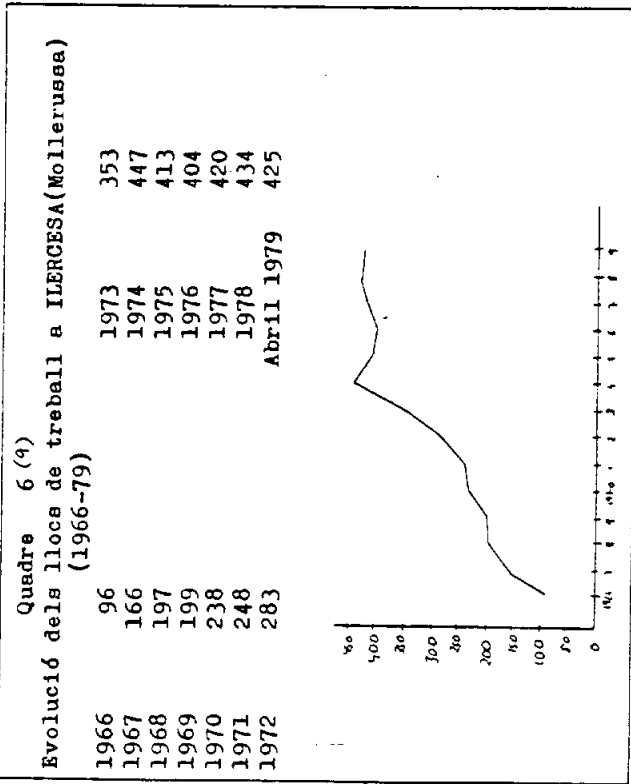
Mollerussa concentra, en el seu reduït terme, la major part d'indústries i llocs de treball de tota aquesta petita àrea econòmica de la qual és centre.

Quadre 5 (3)		
Indústries i actius a la indústria 1964		
Poble	Nº Indústries	Nº Actius
Arbeca	9	25
Palau d'Anglesola	13	55
Bell-lloc	21	105
Bellpuig	55	423
Bellvís	-	-
Fondarella	2	27
Golmés	1	1
Miralcamp	4	5
Mollerussa	111	1312
El Poal	-	-
Puiggròs	2	6
Saldanò	1	3
Torregrossa	15	57
Vilanova de Bellpuig	5	48

En segon lloc destaca Bellpuig. Aquesta població ha experimentat un creixement important i fins i tot compa amb una llotja, la qual

té una important activitat. Bellpuig també compta amb un mercat setmanal; el del dimarts. Tota una sèrie de bens de consum poden ser adquirits. Tots aquests fets ens suggereixen una qüestió: Bellpuig pertany a l'àrea econòmica de Mollerussa? I a la de Tàrraga? O bé té una àrea pròpia? Són qüestions que caldrà resoldre.

Mollerussa ha desenvolupat molt des dels anys 60 la seva activitat industrial. Estudiarem ara l'evolució del nombre de llocs de treball d'una empresa: ILERCEA, escorxador porcí.

Observem un fort ritme ascendent entre 1966 i 1974. En el període 1975-79 es deixa sentir la crisi econòmica.

Fixem-nos que el bienni 1972-74 els llocs de treball passen de 283 a 447. És a dir, es tracta del moment de màxima expansió d'aquesta empresa. Aquest màxim en la creació de llocs de treball coincideix amb els anys de màxim creixement demogràfic del període 1970-74: el quadre 4 reflecteix un augment d'un 35'81% entre 1972 i 1973, i d'un 35'42% entre 1973 i 1974.

Observem una estreta relació entre creixement demogràfic i augment del número de llocs de treball. Aquest augment extraordinari de la població de Mollerussa en els darrers decenni s'ha d'explicar tan per l'arribada d'immigrants com pel creixement natural dels veïns de Molle-

rusa.

L'estudi del lloc de residència dels treballadors d'ILERCEA permet ampliar el nostre coneixement sobre Mollerussa com a mercat de treball.

Quadre 7 (4)				
Treballadors segons el lloc de residència (ILERCEA, Mollerussa) Abril 1979				
Localitat	Nº Treballadors	Localitat	Nº Treballadors	
Arbeca	6	Linyola	8	
Balaguer	1	Lleida	6	
Bellcaire d'Urgell	1	Miralcamp	23	
Bell-lloc	5	El Palau		
Les Borges Blanques	13	d'Anglesola	8	
Castellidans	2	El Poal	10	
Fondarella	2	Sidamon	4	
Golmés	9	Tàrraga	2	
Juneda	2	Torregrossa	12	
		Vilanova		
		de Bellpuig	10	
		Subtotal	124	
		Mollerussa	301	
		Total	425	

Observem com la major part dels treballadors resideixen a Mollerussa. La resta de treballadors resideixen a pobles pròxims. Destaquem que la majoria d'aquests treballadors no mollerussos viuen a pobles de l'àrea econòmica de Mollerussa. Mollerussa es presenta clarament com a mercat de treball de la seva àrea econòmica.

L'estudi del lloc de residència dels assistents al mercat del diumenge permetrà situar a Mollerussa com a mercat de bens de consum. Hem enquestat una mostra a l'atzar d'assistents al mercat setmanal ja esmentat. El tamany de la mostra és de 80 assistents.

Quadre 8 (10)			
Lloc de residència de 80 assistents al mercat setmanal de Mollerussa			
Localitat	Assistents (nº)	Localitat	Assistents (nº)
Arbeca	1	Lleida	2
Arca	1	Miralcamp	6
Bellvís	3	Mollerussa	32
Fondarella	5	El Palau	
Gerb	1	d'Anglesola	8
Golmés	9	El Poal	2
Linyola	3	Sidamon	3
		Vila-sana	2
		TOTAL	80

La majoria dels assistents són de Mollerussa o de pobles de la seva àrea econòmica. Resta clar el paper d'aquesta població com a centre de mercat de bens de consum.

Mollerussa té un paper molt important quant als serveis. L'estudi del lloc de residència dels alumnes matriculats per primera vegada en el Centre de Formació Professional "La Salle" en el curs 1978-79 demostra la incidència de Mollerussa sobre els pobles pròxims com a mercat de serveis.

Quadre 9 (ii)			
Alumnes matriculats per primera vegada en el C.F.P. "La Salle"			
(Mollerussa)			
Lloc de residència	Nº	Lloc de residència	Nº
Arbeca	1	Ivars d'Urgell	2
Almacelles	1	Linyola	3
Arcs	1	Lleida	2
Balaguer	1	Miralcamp	4
Barbens	1	Mollerussa	24
Bellcaire d'Urgell	4	Penelles	3
Bell-lloc	3	Preixana	2
Bellpuig	1	Palau d'Anglesola	7
Castellnou de Seana	2	Sidamon	2
Castellsarà	4	Sudanell	1
Pondarella	2	Vallfogona de	
La Fuliola	1	Baleguer	1
Golmés	1	Vila-sana	1
		TOTAL	75

- A mode de conclusió -

Mollerussa ha experimentat, en els darrers temps, un important creixement demogràfic i econòmic. S'ha convertit en un centre econòmic important: mercat de treball, de bens i serveis. Exerceix la seva influència sobre un conjunt de pobles que l'envolten. La capitalitat de Mollerussa sobre aquests és ben palesa. Aleshores ens hem de preguntar: quin destí ha de tenir Mollerussa i la seva àrea econòmica en el futur ordenament territorial de Catalunya. Tot seguit, intentarem donar alguns elements per tal de respondre aquesta qüestió.

II. L'ÀREA ECONÒMICA DE MOLLERUSSA

I. L'ORDENAMENT DEL TERRITORI CATALÀ

L'ordenament territorial, si vol ser quelcom més que un experiment de laboratori, ha d'estar fonamentat en les aspiracions populars. En aquest sentit esdevé imprescindible conèixer la visió que d'aquesta problemàtica té la població implicada. Per això l'enquesta és un dels mitjans que ens permetrà donar una resposta a la pregunta que hem formulat més amunt.

- El tamany d'aquesta àrea -

Si seguim les àrees de mercat de Catalunya, segons la "Geografia de Catalunya", observarem que l'àrea de Mollerussa comprén una extensió de territori de 312 Km². El tamany d'aquesta àrea, segons la tipologia de Brunet, està situat a mig camí entre el districte i la comarca.

Comparem ara aquest tamany amb el d'algunes comarques pròximes a Mollerussa. Establirem la comparació mitjançant el valor de G.

Àrea	Quadre 10 (12)	
	Extensió en km ²	G
de Mollerussa	312	= 8'7074-log ₁₀
Segarra	645'39	6'21
Urgell	673'55	5'89
Garrigues	832'75	5'87
Segrià	1420'87	5'78
Noguera	1847'69	5'55
		5'44

Observem com l'àrea de Mollerussa té una G relativament alta, en comparació a la d'altres comarques lleidatanes. Això és degut a la seva menor extensió. Aquest fet no és argument suficient per tal de descartar la consideració d'aquesta àrea com a una unitat d'ordenament territorial. Profunditzem més en aquesta problemàtica.

- L'enquesta realitzada -

S'envia una enquesta, reproduïda a l'apèndix, a un nombre ampli d'ajuntaments. Fou contestada per setze ajuntaments. Fonamentalment treballarem amb dues parts d'aquesta enquesta:

1/ La qüestió F: "Quina població pensesu que hauria de ser el vostre cap comarcal, cas de que la Generalitat iniciés una reestructuració comarcal?"

2/ Les qüestions de la secció D de la dita enquesta, referents a diverses qüestions de mercat.

T A U L A - R E S U M

de la qüestió "D" de l'enquesta: "Els següents centres de mercat, quin paper tenen sobre la vostra població?".

	Balaguer	Bellpuig	Les Borges Blanques	Lleida	Mollerussa	Nàriga
1.Com a mercat per a comprar en general.	0 2	1 4	0 1	4 5	8 2	4 2
2.com a mercat per a comprar productes per alimentació.	0 2	3 1	0 1	2 3	5 7	2 3
3.com a mercat per a comprar maquinària pel camp.	0 0	1 1	1 0	3 5	10 4	1 2
4.com a mercat per a comprar adobs.	0 0	2 2	0 1	2 2	4 4	1 2
5.com a mercat per a comprar llavors.	9 0	3 3	1 0	1 3	7 4	2 1
6.com a mercat per a reparar eines i maquinària del camp.	0 0	2 0	1 0	2 4	7 3	2 1
7.com a mercat per a portar a vendre productes agrícoles i ramaders(alimentació).	0 0	2 4	1 0	2 5	6 4	1 2
8.com a centre on van a estudiar el BUP i la FP.	0 4	1 3	1 1	5 3	7 5	1 1
9.com a centre amb serveis sanitaris.	0 0	1 0	0 0	10 2	2 2	2 1
10.com a centre de divertiment.	0 0	1 2	1 1	3 3	12 2	0 2

Nota:Aquesta taula-resum fa referència a la secció D de l'enquesta reproduïda a l'Apèndix 1.Les respostes dels Ajuntaments estan reproduïdes a l'apèndix 2.Aquí només hem reproduït,per a cada una de les preguntes de la secció D,el nombre d'ajuntaments que veuen als diversos centres de mercat(Balaguer,Bellpuig,...)com a molt importants(esquerra)i com a bastant importants(dreta).Exemplei'com a mercat per a comprar en general" no hi ha cap ajuntament que consideri a Balaguer com a mercat molt important,però n'hi ha dos que el consideren bastant important.Etcètera.

A l'apèndix reproduïm i cartografiem els resultats.

Les respostes a la qüestió F permeten comprovar que un grup de dotze ajuntaments veuen a Mollerussa com a cap comarcal.Aquests són: Bell-lloc, Bellvís, Barbens, El Poal, Sidamon, Miralcamp, Fondarella, El Palau d'Anglesola, Mollerussa, Ivars d'Urgell, Castellnou de Seana i Linyola.

Les respostes a la secció D, resumides en la taula-resum adjunta, permeten comprovar que Mollerussa té un paper molt important, paper reconegut pels ajuntaments, en les següents funcions:

- a)com a centre de divertiment $\left(\begin{smallmatrix} 12 \\ 2 \end{smallmatrix} \right)^{(13)}$
- b)com a mercat per a comprar maquinària pel camp $\left(\begin{smallmatrix} 10 \\ 4 \end{smallmatrix} \right)$
- c)com a centre on van a estudiar el BUP i la FP $\left(\begin{smallmatrix} 7 \\ 5 \end{smallmatrix} \right)$
- d)com a mercat per a comprar llavors $\left(\begin{smallmatrix} 7 \\ 4 \end{smallmatrix} \right)$
- e)com a mercat per a reparar eines i maquinària del camp $\left(\begin{smallmatrix} 7 \\ 3 \end{smallmatrix} \right)$

Altres funcions són també importants, com es pot veure en la dita taula-resum, ja que determinats municipis les han considerat o bastant importants(codi 2) o molt importants(codi 1).Aquestes funcions són:

- a)com a mercat per a portar a vendre productes agrícoles i ramaders(alimentació) $\left(\begin{smallmatrix} 6 \\ 4 \end{smallmatrix} \right)$
- b)com a mercat per a comprar en general $\left(\begin{smallmatrix} 5 \\ 8 \end{smallmatrix} \right)$
- c)com a mercat per a comprar productes per alimentació $\left(\begin{smallmatrix} 5 \\ 7 \end{smallmatrix} \right)$

També observem el dèficit sanitari de Mollerussa $\left(\begin{smallmatrix} 2 \\ 2 \end{smallmatrix} \right)$. Lleida és el centre de mercat d'aquest servei tan important $\left(\begin{smallmatrix} 10 \\ 2 \end{smallmatrix} \right)$.

- L'Àrea de Mollerussa i el seu lloc dins la jerarquia -

La Divisió Territorial de Catalunya de 1932 pretengué dividir Catalunya en unitats, no massa nombroses, per tal de descentralitzar tota una sèrie de serveis.⁽⁶⁾ El mapa de mercats, elaborat per la Ponència, situava a Mollerussa com a centre de mercat d'una petita Àrea. Aquesta realitat es repetia en altres indrets de Catalunya (Bellpuig i la seva Àrea, Prats de Lluçanès i el Lluçanès, ...). La Generalitat optà per no consagrar aquestes petites unitats com a comarques. Les comarques es referirien a mercats més amplis. Aquestes petites unitats foren integrades en les diverses comarques sorgides a partir dels mercats més grans.

La realitat socio-econòmic ha canviat molt en els darrers decennis. S'ha de continuar prescindint, en una futura Divisió Territorial, d'aquestes petites Àrees?

Hem documentat el paper tan fonamental que Mollerussa exerceix sobre un conjunt de pobles pròxims. Hem vist, també, la voluntat de molts ajuntaments, que reconeixen a Mollerussa com a cap comarcal. Formularem, ara, les possibilitats que tenen aquestes petites unitats en una futura Divisió: 1/ Deixar-les de banda, i no consagrar-les com a unitats d'ordenament territorial.

2/ Fer d'aquestes petites Àrees noves comarques.

3/ Determinar el lloc que aquestes petites Àrees ocupen dins la jerarquització territorial catalana. I en funció d'aquest lloc, descentralitzar els serveis en aquestes unitats, analitzant en quin grau un servei ha d'estar present. El grau està en funció del lloc dins la jerarquia.

Pensem que és la tercera opció la més convenient, ja que la realitat les consagra com a unitats de descentralització de serveis (ensenyament secundari, bancs, mercat setmanal, ...). És indiferent el nom amb el qual s'identifiqui aquesta Àrea. Allò important és el lloc dins la jerarquia i el grau en que els serveis han d'ésser presents.

- La jerarquització del territori català -

És un tema prou conegut per a insistir-hi excessivament. A Catalunya trobem, fonamentalment, quatre nivells que defineixen l'organització jeràrquica del territori. Vegem una situació real, explicitada en un exemple: l'Àrea econòmica de Mollerussa.

Quadre II	
La jerarquització de l'espai català	
Lloc dins la jerarquia	Centre de Mercat
1	Barcelona
2	Lleida
3	Mollerussa
4	Miralcamp
	Catalunya
	Amplia zona de la Depressió Central i Pre-pirineu
	Pobles pròxims
	Unitats (familiars, ...)
	que constitueixen el poble, així com alguns pobles pròxims (en algun aspecte concret)

El procés de descentralització de l'ensenyament és un bon exemple de com, en funció d'aquests quatre nivells, s'haurien de descentralitzar els serveis a Catalunya, un cop assolida una nova Divisió, basada en el criteri que estem insinuant.

A Barcelona (Nivell 1) trobem tota menda d'estudis, des de primaris fins als estudis més especialitzats. A Lleida (Nivell 2) trobem des de primaris fins determinats estudis universitaris. A Mollerussa (Nivell 3) existeixen estudis primaris i secundaris (BUP i FP). Als diversos pobles de l'àrea de Mollerussa (cada poble està en el nivell 4) trobem un ensenyament primari.

Un procés similar s'hauria de produir per tal de descentralitzar, demòcràticament cada servei. Però és una condició prèvia la Divisió Territorial en funció de la jerarquia i, per tant, consagrant, territorialment parlant, totes les unitats existents.

- Per a una nova conciliència sobre el territori -

L'ordenament territorial de Catalunya ha de fonamentar-se en un gran debat popular. Cal que en els pobles es parli d'aquestes qüestions i s'ofereixin les propies alternatives.

En tot cas, una última observació esdevé necessària i útil: tan inútil és, pel funcionament i la eficàcia d'una nova Divisió, l'eliminar, com a unitats d'ordenament, a aquestes petites Àrees, com intentar defensar un paper més important del que tenen. Si pensem en l'Urgell, veurem que molts pobles de consideren urgellencs. A nivell d'ordenament territorial no és cap problema considerar una Àrea molt àmplia com a Urgell. Però, a l'hora de parlar de capitalitats, hem de ser conscients de que existeixen tres poblacions amb una capitalitat real (més àmplia o menys): Bellpuig, Mollet, i Tàrraga.

Aleshores cal veure el lloc que, dins la jerarquia, ocupa cada una d'aquestes poblacions. I determinar en quin grau els serveis seran descentralitzats en cada una d'aquestes poblacions, totes elles centre de mercat d'una àrea. No tindria cap sentit que Mollerussa deixés d'ésser el centre administrador del Canal d'Urgell, com tampoc tindria cap sentit que Mollerussa, Bellpuig i Tàrraga tinguessin cada una d'elles un hospital on es realitzassen determinades operacions quirúrgiques (les més corrents).

III. CONCLUSIONS

Els desequilibris existents en el territori català exigeixen unes mesures molt importants de política territorial.⁽⁴⁾ Dues possibilitats poden concretar-se:

- 1) Descentralitzar l'activitat econòmica, potenciant el creixement de tot el territori català;
- 2) Mantenir l'actual concentració del creixement econòmic en l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

El "Regional Planning", elaborat en temps de la IIa República intenta la primera de les alternatives. Però els esdeveniments impedeixen aquesta descentralització. La "Divisió Territorial" de 1932 pretengué crear unitats territorials per tal de descentralitzar els serveis. Les mateixes causes impedeixen llur desenvolupament. Des de 1939 la concentració de l'activitat econòmica en l'Àrea Metropolitana de Barcelona ha augmentat. Els desequilibris territorials a Catalunya han augmentat en aquest període en que es produeix la revolució industrial a Catalunya. La divisió del territori català en províncies no ha afavorit la descentralització dels serveis.

En el nostre treball no hem discutit àmpliament la necessitat d'una nova Divisió Territorial de Catalunya, ja que és una mesura de política territorial que hom considera necessària si es vol dur a terme una política realment democràtica. La descentralització econòmica ha d'anar paral·lela a aquesta descentralització dels serveis.

Amb el nostre treball hem volgut posar de relleu:

- 1) La necessitat de tenir en compte la voluntat popular en aquesta qüestió tan vital com és la nova Divisió del Territori català. Cal iniciar un debat en el qual participi la totalitat de la població catalana. Aquest debat hauria d'ésser fomentat per tots els Ajuntaments catalans, de forma coordinada. Per això hem volgut enquestar els Ajuntament democràtics de l'Àrea econòmica de Mollerussa. I en aquest debat haurien de participar totes les organitzacions populars de Catalunya.

- 2) Cal que siguin reconegudes com a unitats d'ordenament territorial tota una sèrie de petites àrees econòmiques (ex: la de Mollerussa). A partir de l'àrea d'irradiació de tots els centres de mercat de Catalunya (des del nivell regional fins el local) haurà d'establir-se quins serveis

S'haurà de definir el lloc que aquestes i les altres àrees de mercat de Catalunya ocupen en la jerarquia territorial catalana. El grau en que els diversos serveis hauran d'ésser descentralitzats en cada una de les unitats d'ordenament del territori està en funció del lloc que aquestes ocupen dins la jerarquia.

Finalment, una darrera observació: la descentralització dels serveis i, en general, tota la descentralització econòmica està en contradicció amb una de les tendències bàsiques del capitalisme: la concentració. Per això la tasca de fer una nova Divisió i de fomentar els serveis per tot Catalunya està i estarà plena d'entrebancs. Per això la participació popular en tot aquest debat i posterior procés esdevé imprescindible.

ENRIC VICEDO I RIUS

NOTES

(1) La població dels anys 1718 i 1787 és reproduïda per Pierre VILAR a "Catalunya dins l'Espanya Moderna" Volum III. Edicions 62. La de 1857 prové de la "Geografia de Catalunya" Volum III. Editorial Aedos. Les dades de 1936 provenen de "Població de Catalunya. 1936". Editat pel Servei Central d'Estadística de la Generalitat de Catalunya. La resta de dades provenen de les publicacions del Institut Nacional de Estadística (INE) i de les del Consorci de Documentació i Informació de Catalunya (CDIC).

(2) La taxa de creixement real ha estat calculada mitjançant la fórmula:

$$cr = \sqrt[n]{\frac{P}{P_0}} - 1$$

cr: taxa de creixement real en tant per u; t: període considerat;
P: Població final; P₀: Població inicial.

El valor obtingut ha estat multiplicat per 100, per tal d'obtenir la taxa en %.

(3) Actualment es considera que el creixement de la població catalana durant el XVIII no fou tan elevat. Però, en tot cas, Mollerussa no destaca per un gran creixement demogràfic durant el segle XVIII.

(4) Les fonts d'aquest quadre ja han estat esmentades a la nota 1.

(5) L'efecte "spread" de Myrdal pot resumir-se així: "Al estimular la demanda (per exemple, de productes agrícoles i minerals) en altres regions, y en especial en las vecinas, la expansión de las áreas en desarrollo puede iniciar en otras partes el crecimiento económico". Fragment reproduït de D.E. KEEBLE "Modelos de desarrollo económico". Aquest treball es troba a l'obra col·lectiva "La Geografía y los modelos socio-económicos". Instituto de Estudios de Administración Local.

(6) "... y les oficinas del Canal d'Urgell establecidas en aquest lloch, li donan un moviment que nos nota en les demás poblacions, essent de les que més prosperitat ha obtingut de tota la plana, ...". Així s'expressa Ceferí ROCAFORT, referint-se a Mollerussa, en la seva obra dedicada a la província de Lleida, plana 172, obra inclosa dins la "Geografía General de Catalunya". Al volum III de la "Geografía de Catalunya, d'Aedos", es diu de Mollerussa: "Les funcions específiques de Mollerussa expliquen aquestes particularitats. Allí està domiciliada l'empresa del Canal d'Urgell. Quan el cànon era cobrat en espècie, això requeria la recepció, manipulació i venda dels gèneres recol·lectats; per fer-ho es do-

micilià en una estació de tren. La posició central de la vila respecte del pla regat ha permès el manteniment d'aquesta petita administració" Planes 35-36.

(7) Mapa d'irradiació dels mercats catalans. "Geografia de Catalunya" Volum Ier. Aedos.

(8) Font: "Establecimientos clasificados por tamaño y actividad económica" Provincia de Lleida. CIDX.

(9) Dades facilitades per l'empresa ILCERESA.

(10) L'enquesta fou realitzada per un grup d'alumnes i l'autor, en el curs 1978-79, com a exercici pràctic de "Formació Humanística" en el Centre de Formació Professional Agrària de Mollerussa.

(11) Font: Institut Politècnic de Lleida.

(12) Les extensions en km² de les comarques del Segrià, Segarra, Noguera, Garrigues i Urgell provenen de "La Divisió Territorial de Catalunya", obra editada per la Generalitat de Catalunya i reeditada el 1977 pel Congrés de Cultura Catalana i l'editorial Seix Barral.

L'extensió de l'àrea de Mollerussa l'hem obtinguda sumant l'àrea de cada un dels municipis que la "Geografia de Catalunya" d'Aedos inclou, en el seu mapa d'irradiació dels mercats catalans, com a vinculats a Mollerussa. Les extensions d'aquests municipis provenen de la "Reseña estadística de la provincia de Lérida. 1969" INE.

El mètode de càlcul de G prové de HAGGETT "El análisis locacional en la Geografía Humana. Editorial Gustavo Gili.

(13) Els valors inclosos dins el parèntesi indiquen el nombre d'ajuntaments que han considerat a Mollerussa com a mercat molt important (codi 1 a l'enquesta enviada) o bé com a mercat bastant important (codi 2). La posició d'aquests dos codis dins el parèntesi és $\begin{pmatrix} \text{codi 1} & \text{codi 2} \end{pmatrix}$.

(14) Veure la reedició de la "Divisió Territorial de Catalunya".

(15) Si es vol fer una nova Divisió Territorial des d'una perspectiva democràtica, cal consagrar aquestes petites unitats. La Generalitat, el 1932, no estava en condicions de descentralitzar els serveis a un nivell tan baix dins la jerarquia del territori català. Però ara estem en una fase de desenvolupament econòmic en la qual és possible i necessari descentralitzar els serveis fins a les unitats territorials més petites. Aquesta descentralització ha de ser una veritable redistribució de la riquesa.

(16) Totes aquestes qüestions són analitzades per Lluís Casassas en la seva obra "Barcelona i l'espai català". Curial.

A P E N D I X

Aquest apèndix consta de tres parts:

Apèndix 1: Hem reproduït aquí l'enquesta enviada als Ajuntaments.

Apèndix 2: Hem tabulat les respostes a la secció "D".

Els Ajuntaments que varen respondre es troben relacionats a la primera columna (Arbeca, Barbens, ... fins Vilanova de Bellpuig). Les altres columnes expresen les respostes a les qüestions de la secció "D" de l'enquesta. Cada columna fa referència a una de les qüestions. I en cada columna hi ha la relació de centres de mercat (Balaguer, Bellpuig, ... fins a Tàrraga). En aquest quadre només hem assenyalat les apreciacions "molt important" (nombre 1) i "bastant important" (nombre 2). Per exemple: la columna (1) recopila les respostes a la qüestió "com a mercat per a comprar en general". Arbeca ha dit que Lleida té un paper "molt important" (nombre 1) i que Les Borges Blanques té un paper "bastant important" (nombre 2).

Apèndix 3: Aquests mapes estan basats en l'apèndix 2.

La línia contínua significa "paper molt important" i la línia discontinua "paper bastant important". El nombre entre parèntesi que hi ha a cada mapa indica la qüestió de la secció "D" a la qual fa referència.

ENQUESTA SOBRE MERCATS (CONTESTADA PELS AJUNTAMENTS)

A/ Té aquest poble un mercat setmanal propi? SI ☐ NO ☐

Tipos de productos que es venen:

De quins pobles venen els compradors:

B/ Té aquest poble alguna Fira pròpia? SI ☐ NO ☐

Tinus de productes que es venen:

D'on venen els compradors?:

o els següents números: 1 Acudeixen Molt

3 Acudeixen Poc ☐ Lleida

El Tarrega

Els següents centres de mercat, quin paper tenen sobre la vostra

2 paper bastant import

4 paper gens important

[illegible][illegible]

11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533

me
re
de
te
me
me
le
s
me
re
ce
ar
ce
sam
ce

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

☐ (a) ☐ (b) ☐ (c) ☐ (d) ☐ (e) ☐ (f) ☐ (g) ☐ (h) ☐ (i) ☐ (j) ☐ (k) ☐ (l) ☐ (m) ☐ (n) ☐ (o) ☐ (p) ☐ (q) ☐ (r) ☐ (s) ☐ (t) ☐ (u) ☐ (v) ☐ (w) ☐ (x) ☐ (y) ☐ (z)

LES BLANC.

[illegible]

10

o els quals el vostre poble es relaciona mes:

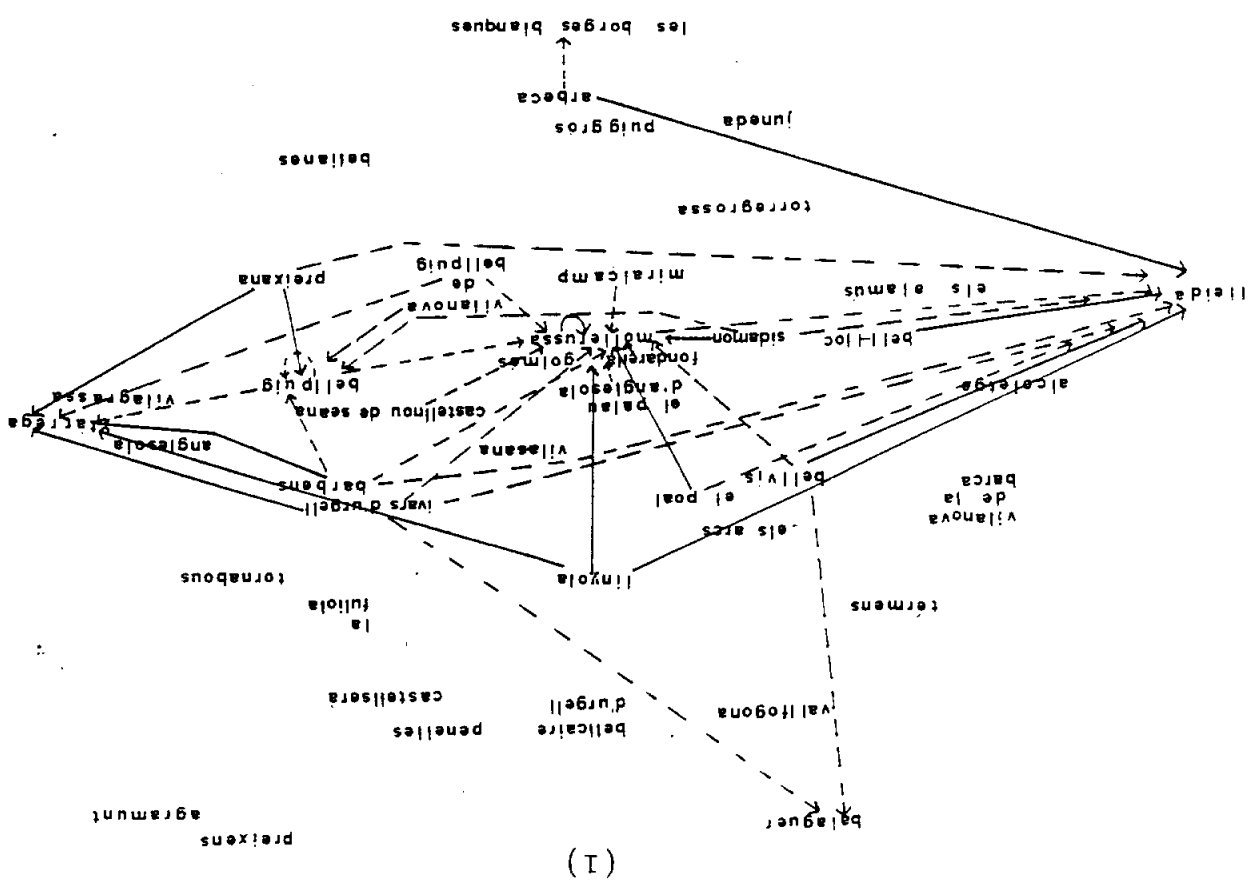
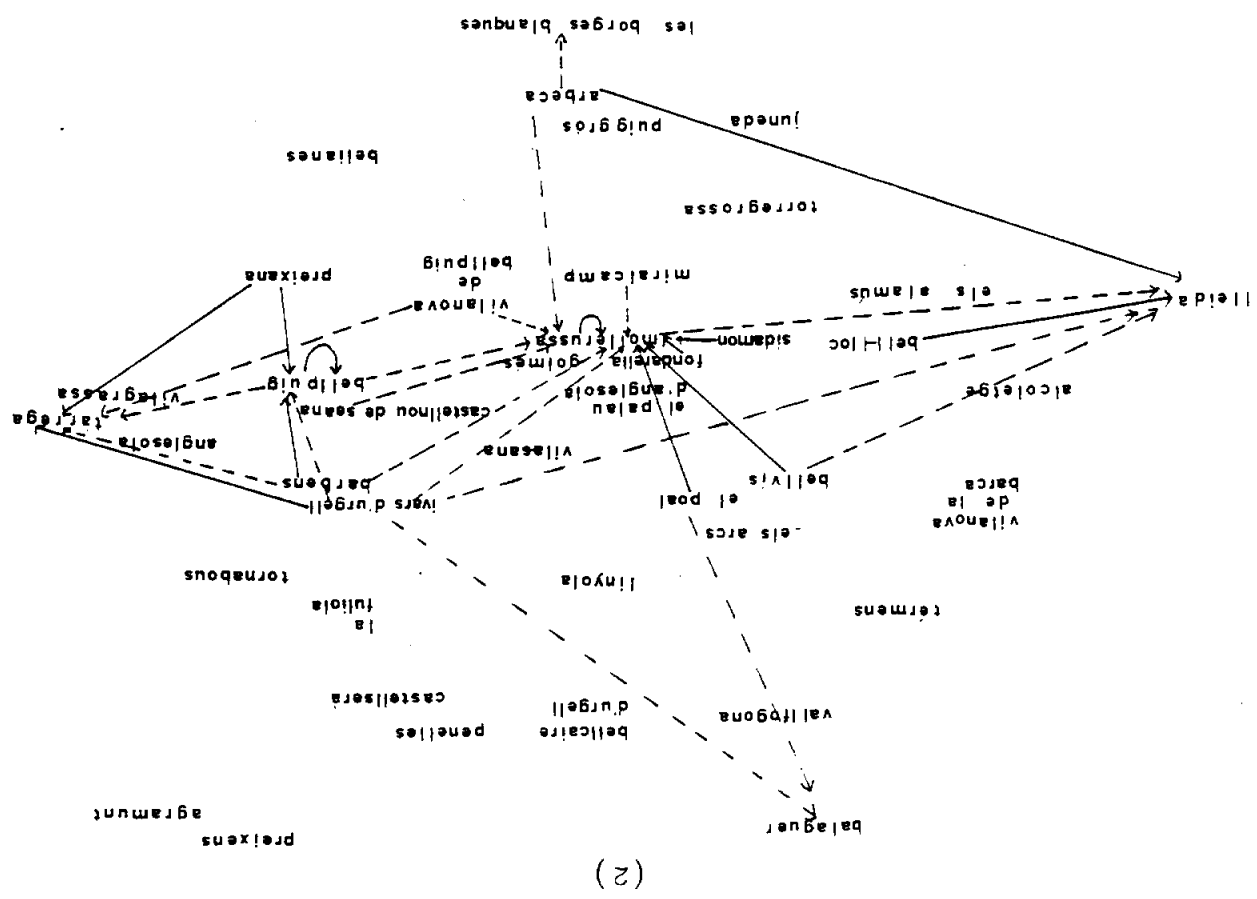
¿Una obediencia que habría de ser el vostro cap comitau?

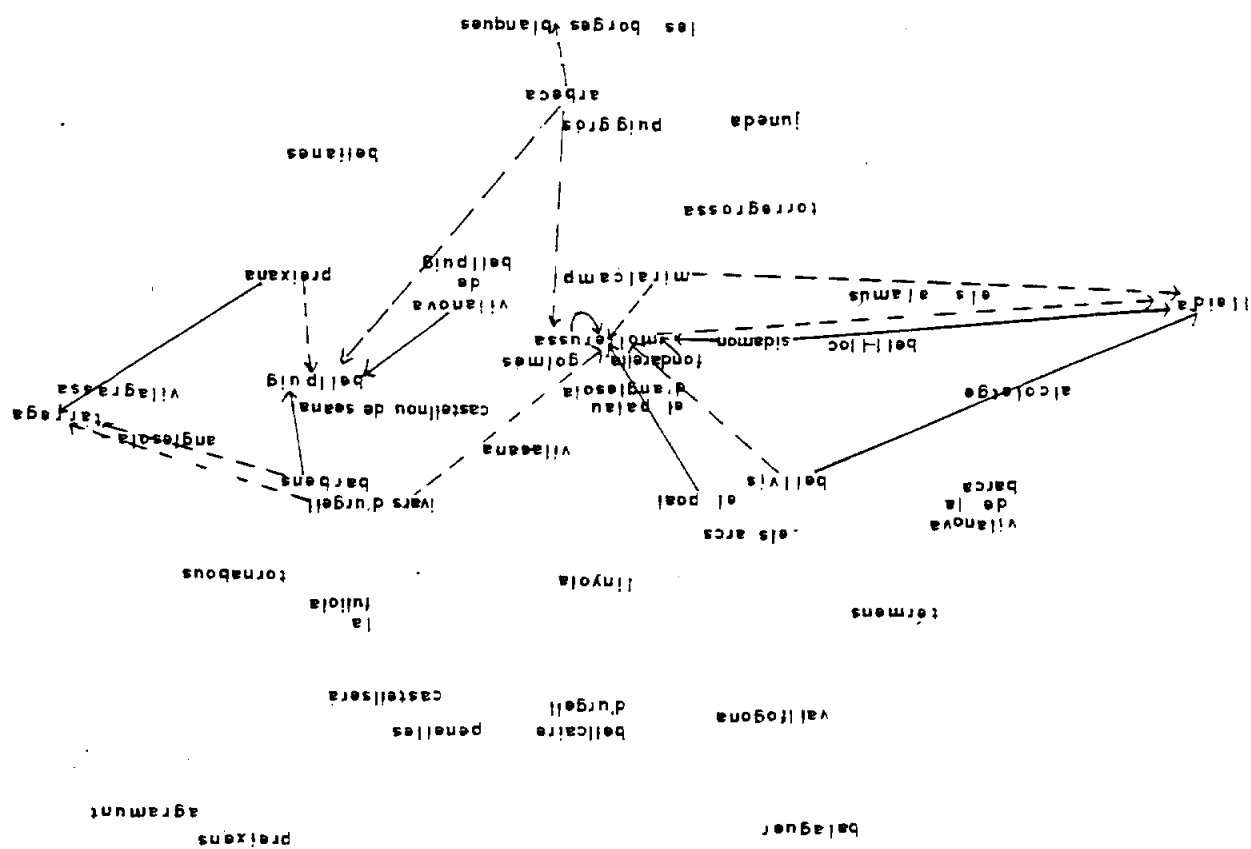
observaciones que es vulgar tener:

:Data: _____

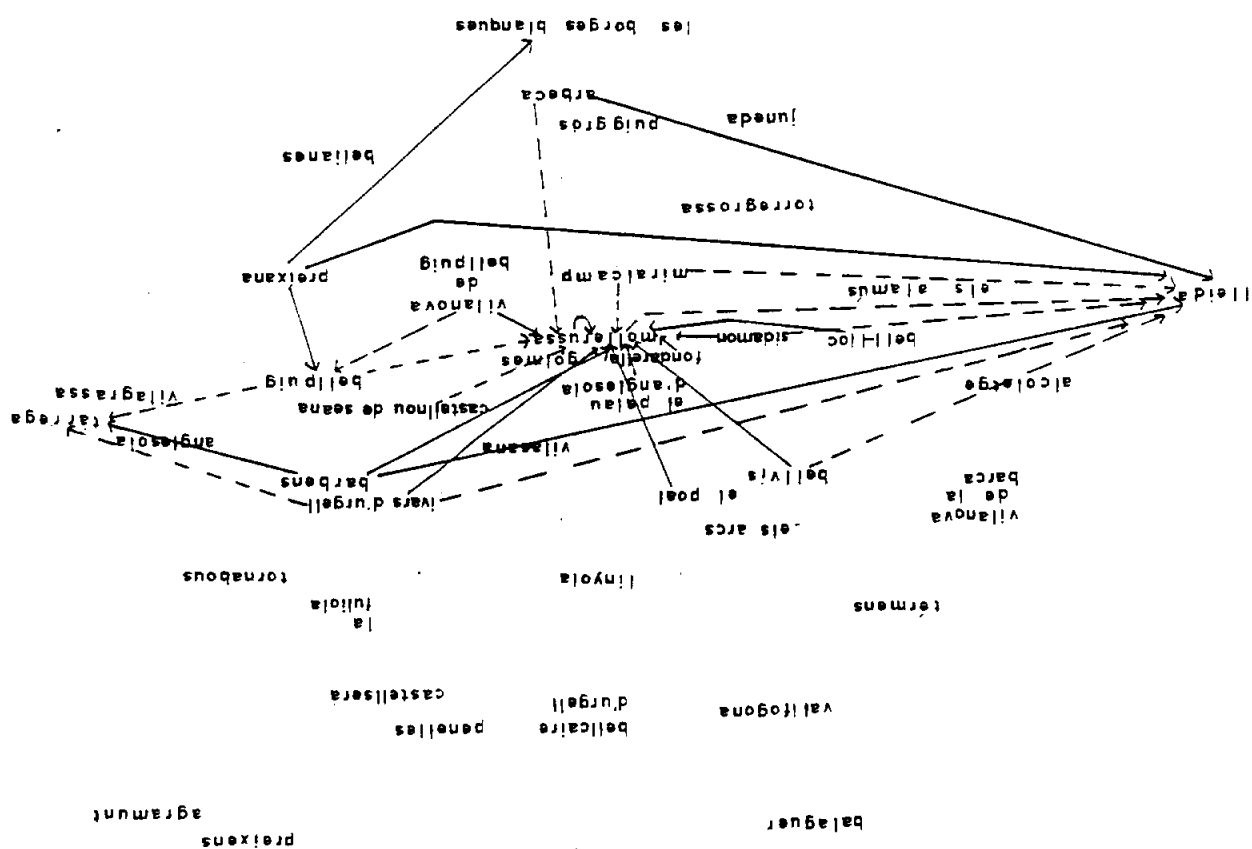
(4)

[illegible]

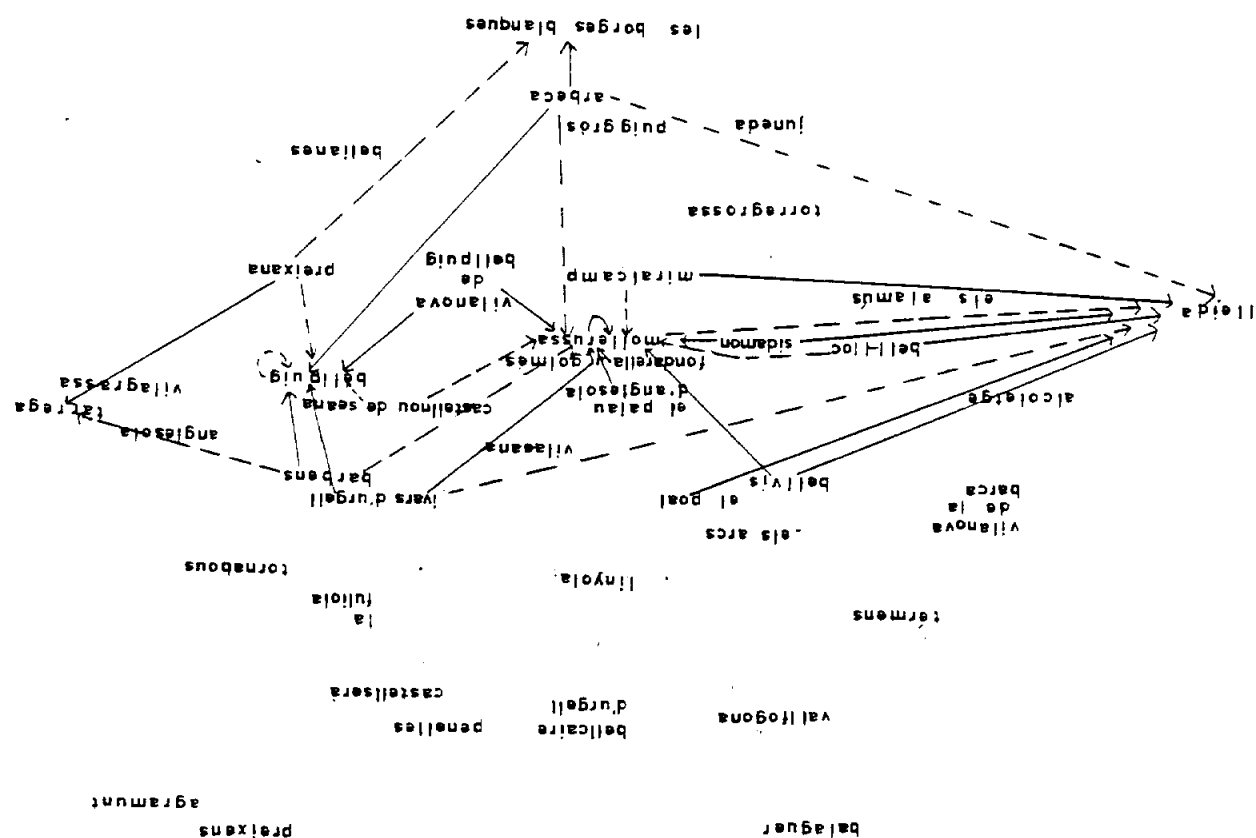

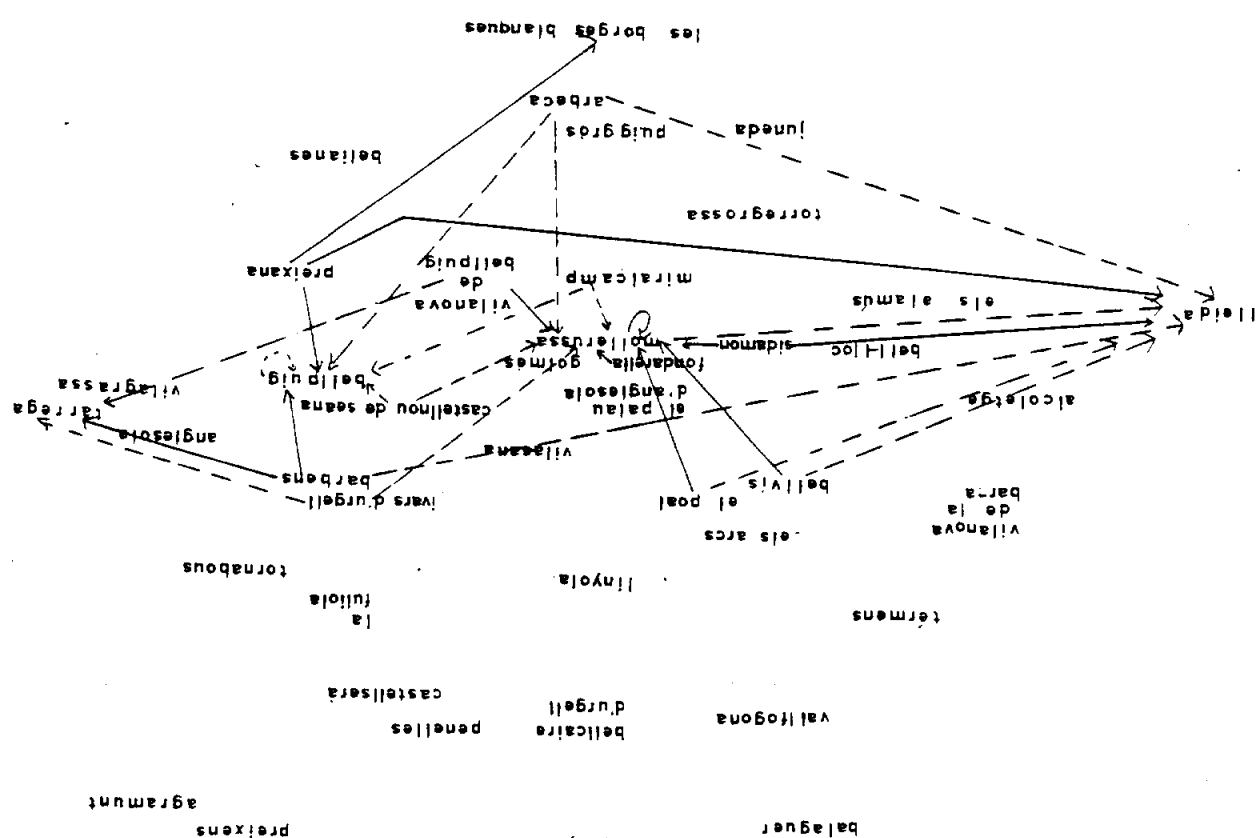
(4)

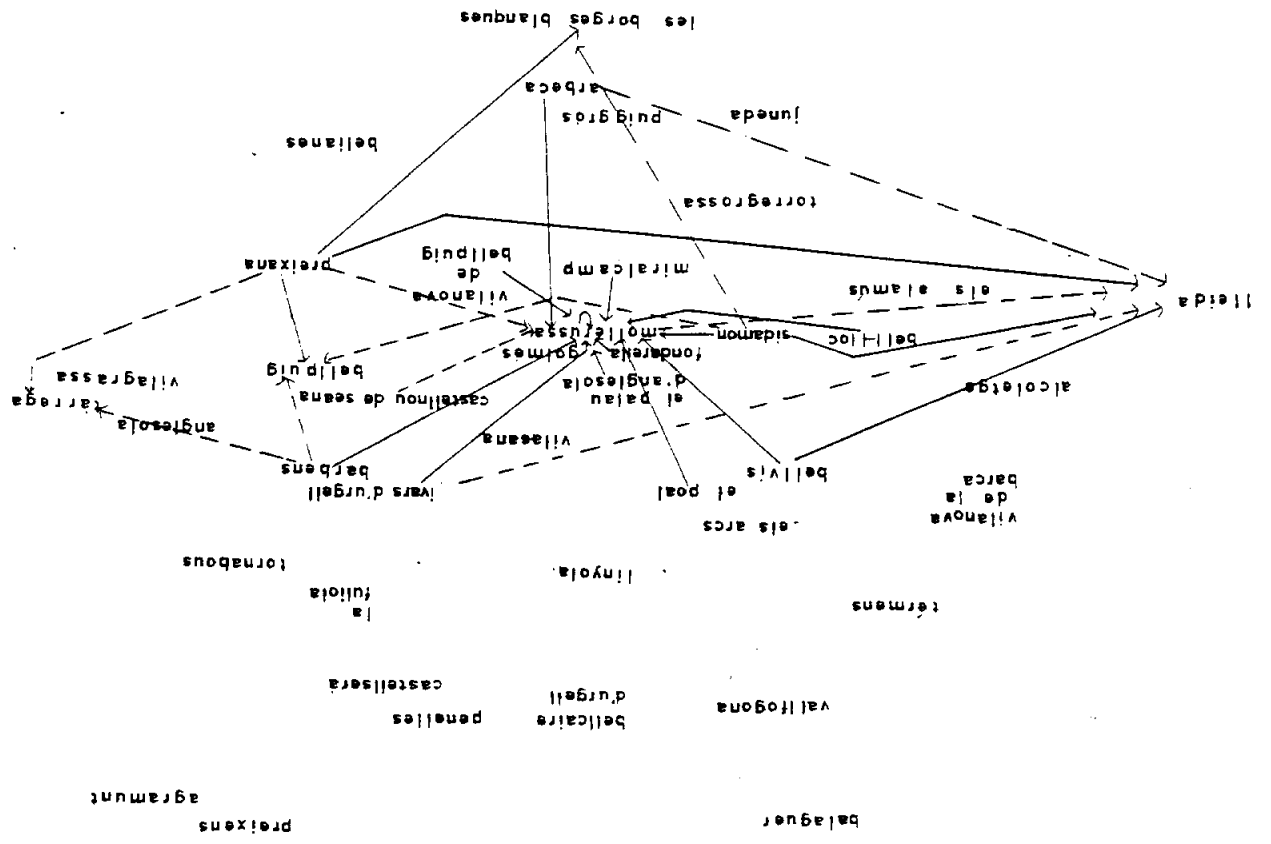
(3)

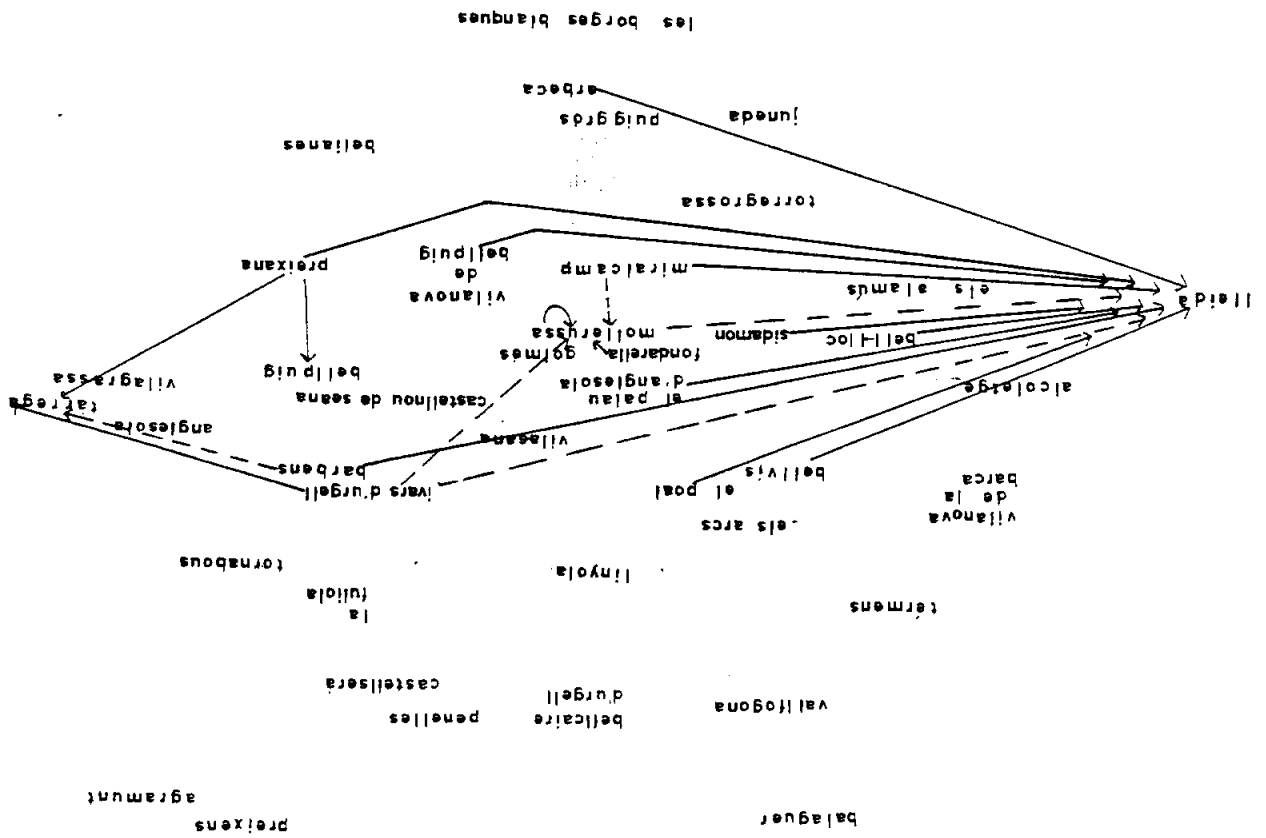
(8)

(2)

(10)

(6)

“ L’ESTRUCTURA SOCIO ECONÒMICA
DE MALDÀ
(1720 - 1741) ”

per ENRIC VICEDO I RIUS

Aquest treball vol ésser una breu introducció a l’estudi de la societat i l’economia de Maldà en els decennis posteriors a la introducció del Cadastre a Catalunya (1716). La Guerra de Successió significà per Catalunya la pèrdua de les seves Institucions. Catalunya restà sotmesa al centralisme borbònic. El 1716 s’introduí un nou impost: el Cadastre. Aquesta font ens ha estat de molta utilitat per a la confecció del present treball. Cronològicament, aquest treball es situa en els decennis dels anys vint i trenta, i, també, començaments dels quaranta. Les fonts trobades són limitades. Altres estudis que es puguin fer hauran de donar un balanç global dels canvis experimentats a Maldà durant tot el segle XVIII, segle de grans transformacions econòmiques i socials arreu de Catalunya.

El present treball s’estructura en els següents apartats:

- 1. La població.
- 2. Les activitats productives: l’agricultura i la ramaderia.
 - 2.1. La distribució de cultius.
 - 2.2. La ramaderia.
 - 2.3. L’estructura de la propietat.
 - 2.4. Els terratinents forasters a Maldà.
- 3. El règim senyorial.
- 4. Els recursos municipals de Maldà i l’aportació dels veïns de Maldà al Cadastre.

5. Apèndix.

1. LA POBLACIÓ

El Cens de Població fet el 1716 ofereix una descripció dels límits de Maldà i fa una avaluació de la seva població:

“Te de llargaria una hora, de ampla 5 quarts, y de rodaria 3 horas, afronta a llevant ab Llorens de las Monjas de Vallbona y ab Viñamaño, a mitgdia ab Espluga Calba y Omells, a ponent ab Arbeca y Balianes, y a tremuntana ab st. Martí: té 50 cases y 183 persones”. 2

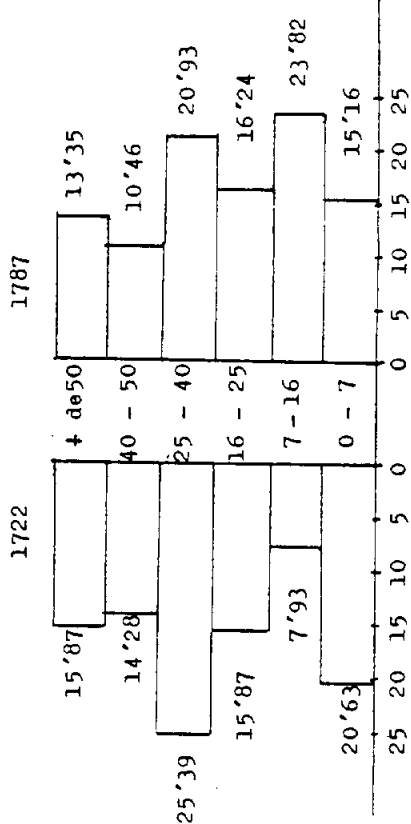
Quadre 1

Població masculina per edats (1722 i 1787) 3

Fins a 7 anys	1722	1787
7 a 16	13	42
16 a 25	5	66
25 a 40	10	45
40 a 50	16	58
+ de 50	9	29
	10	37

Diagrama 1 4

Piràmide d’edats masculina (en %)(1722 i 1787)

La piràmide d’edats de 1722 es caracteritza per una abundant població adulta i vella. El 55,51% dels homes tenen més de 25 anys. Destaca el grup d’edat 7-16 per la manca d’efectius humans. El 1787 trobem una realitat diferent: la població infantil i juvenil supera als adults i vells. Els percentatges són, respectivament, 55,26% i 44,74%. Els problemes que es presentaven a Maldà el 1722 a nivell de disponibilitats humanes per a treballar la terra i posar en cultiu els erms tan abundants han estat superats durant el segle

Els 183 habitants que Maldà tenia el 1716 han esdevingut 554 el 1787. La taxa de creixement de la població és del 1'57% anual, taxa molt alta. La població s'ha triplicat, és a dir, ha augmentat un 200%.

- La població activa -

Paral·lelament a aquest augment de la població, es dona un augment de la població activa.

Quadre 2		
Població activa de Maldà s.XVIII ⁵		
	1720	1741
Pagesos	35	39
Artesans	1	2
TOTAL	36	41

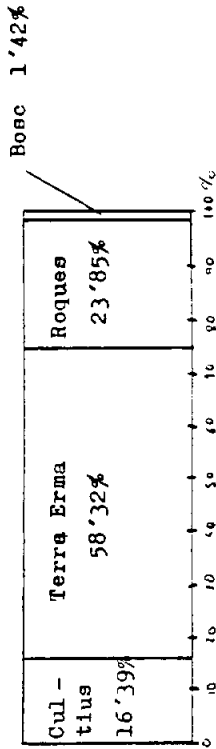
La població activa s'ha multiplicat per 2'63, és a dir, ha augmentat un 163%, augment força important.

Tanmateix observem que, durant tot el segle, la població activa és majoritàriament agrària. El nombre d'artesans és reduït i no detectem la presència ni de comerciants ni de persones de professions liberals.

2.LES ACTIVITATS PRODUCTIVES: L'AGRICULTURA I LA RAMADERIA

Segons les informacions cadastrals de 1731 el grau d'aprofitament del sòl a Maldà és el que reflecteix el diagrama següent:

Diagrama 2
Utilització del sòl a Maldà 1731⁶

Com es veu, només un 16'39% de terme està cultivat. Les roques ocupen una quarta part del terme (23'85%). El bosc ocupa una porció molt petita: no hi ha, per tant, riquesa forestal destacable. La terra erma ocupa més de la meitat del terme (58'32%). Aquesta terra erma és un objectiu prioritari per a efectuar l'extensió de cultius durant el segle XVIII. Estudis posteriors hauran de veure quants d'aquests jornals erms foren posats en cultiu a partir de 1731. El 1731 eren 617'46 els jornals cultivats, mentre deu anys després, el 1741, es cultivaven 639'13 jornals.

L'augment és feble. I des de 1740 fins començaments del XIX, quin fou l'augment? Pregunta que, per ara, resta sense resposta.

2.1 La distribució de cultius

D'acord amb el cadastre de 1731, la distribució de cultius de Maldà és la següent:

Quadre 3		
Distribució de cultius a Maldà 1731		
Cultiu	Jornals	% sobre el total
TERRA CAMPA		
Secà	449'33	76'84%
Regadiu	25'17	
OLIVERA		
	109'18	17'68%
VINYA		
	23'24	3'76%
AMETLLERS		
	6'62	1'07%
HORTA		
	3'86	0'62%
TOTAL	617'46	100'00%

La distribució de cultius es caracteritza per un predomini de la terra campa amb cultius cerealístics, majoritàriament de secà. En segon lloc destaca el cultiu d'olives, amb un percentatge força important (17'68%). La vinya i les ametlles ocupen, respectivament, un segon i tercer lloc, amb un nombre de jornals força reduït. L'horta és minoritària.

L'agricultura de Maldà és un cas típic de l'agricultura de la comarca.

2.2. La ramaderia

Maldà no és una zona ramadera important. El bestiar existent a Maldà, està al servei de l'agricultura, com a força de tir, i al servei de l'alimentació de la població de Maldà. Vegem-ho:

Quadre 4		
Cens ramader de Maldà 1720 i 1731		
	1720	1731
Mules	19	19
Rucs	15	17
Bous	3	6
Corders	320	134
Ovelles	230	-

Només hi ha cinc veïns que tenen corders i ovelles, i no arriben a la trentena els veïns que disposen, com a mínim, d'un animal de tir.

Les herbes del terme de Maldà i Maldanell són propietat del Baró de Maldà en un cinquant per cent, la resta pertany al Comú de Maldà.

Per un acord entre ambdós propietaris, l'Ajuntament de Maldà arrenda cada any les herbes a pastors forasters. Aquests només podran utilitzar les herbes de Maldà durant l'hiver (des del 25 de novembre al 25 d'abril). A la primavera i a l'estiu seran els veïns de Maldà els qui aprofitaran les herbes per a el seu bestiar, i els pastors forasters se'n van cap a la muntanya amb els seus ramats.⁷

2.3. L'estructura de la propietat

No tots els veïns de Maldà eren propietaris. Hi havia una sèrie de persones que l'única font d'ingressos era l'anar a jornal.

Quadre 5 ⁸			
Pagesos i jornaleros a Maldà 1720, 1741 i 1787			
	1720	1741	1787
Pagesos	12	26	63
Jornalers	23	13	26

Observem que el 1720 dominen en nombre els jornaleros sobre els pagesos. El 1741 la situació s'ha invertit i, cap a finals de segle, la nova situació continua. No cal dir que els jornaleros tenien un nivell d'ingressos molt baix, al nivell de la subsistència.

Hem elaborat un quadre per a conèixer l'estructura de la propietat a Maldà el 1741.

Quadre 6⁹
Estructura de la propietat a Maldà 1741⁹

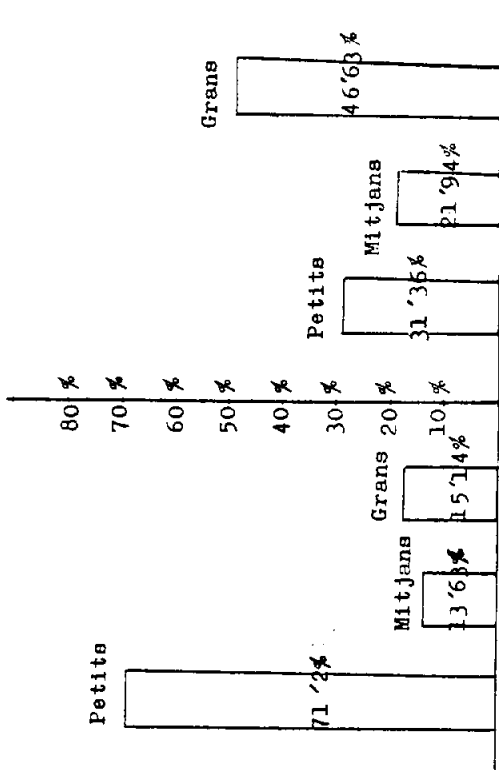
Interval	Nbre Propietaris	Jornals posseïts
De 0 a 1 j.	10	6'52
1-2	10	14'79
2-3	6	14'12
3-4	6	20'4
4-5	4	18'61
5-6	2	11'12
6-7	2	12'62
7-8	3	22'46
8-9	4	33'23
9-11	3	31'05
11-13	4	48'6
13-15	2	27'96
15-20	4	66'12
20-30	5	121'66
30-40	-	-
40-50	1	40'81
TOTALS	66	490'07

Com es pot veure, el grup dels petits propietaris (els de menys de 9 jornals) és el que té un major nombre de membres, mentre els mitjans i grans propietaris són pocs en número.

Destaquen en número de propietaris els intervals de 0 a 1 i de 1 a 2, la qual cosa revela l'existència d'un grup de pagesos que hauran d'anar també a jornal, ja que la propietat que tenen no els permet viure. Aquesta apreciació es pot entendre a alguns altres intervals (de 2 a 3, de 3 a 4, com a mínim).

Per facilitar l'anàlisi hem fet tres categories de propietaris, que s'expliciten en el diagrama següent:

Diagrama 3¹⁰
Petits, mitjans i grans propietaris a Maldà, 1741¹⁰
(en %)

NOTA: Considerem petit propietari als que tenen de 0 a 9 jornals, mitjà als que en tenen de 9 a 15 i gran als de més de 15.

Observem que un 71'20% dels propietaris (els de 0 a 9 jornals) només tenen un 31'36% de la terra. A l'altre extrem trobem els grans propietaris que només són el 15'14% dels propietaris però tenen un 46'63% de la terra.

Aquesta estructura de la propietat es caracteritza, per tant, per una concentració de la terra en mans d'un reduït nombre de grans propietaris. I per un gran nombre de propietaris que tenen molt poca terra. El nivell d'ingressos de cada pàgès de Maldà estarà en funció de la terra posseïda, si se'n té. I com ja hem vist, la major part de la pagesia de Maldà té molt poca terra o no en té i és jornalera. Per tant, la major part de la població de Maldà viu a un nivell de subsistència, amb recursos molt limitats.

2.4.Els terratinents forasters.

El Cadastre de 1741 inclou una relació d'aquelles persones o institucions forasteres que tenen terres a Maldà.En aquesta mateixa relació s'inclouen els eclesiàstics de fora Maldà que tenen terres a Maldà.

Quadre 7		
Terratinents forasters 1741		
Població	Nombre de propietaris	Jornals de terra
BELIANES	17	22'67
ELS OMELLS	7	10'25
LLORENS	12	40'56
ESPLUGA CALBA	36	58'25
ALTRES POBLES (i eclesiàstics)	11	17'33
TOTALS	83	149'06

Aquesta propietat que tenien veïns d'altres pobles significava el 23'32%de les terres cultivades a Maldà el 1741.I és de suposar que alguns terratinents de Maldà tinguessin terres en aquestes poblacions veïnes.

3.EL RÈGIM SENYORIAL

No serà fins l'any 1837 que el règim senyorial és abolit.En el període estudiat(1720-1741)està,encara,vigent.Maldà tindrà com a senyor jurisdiccional al Baró de Maldà,títol nobiliari que recaeu en la família Cortada.Aquest fet diferencia a Maldà d'altres pobles que tenen com a senyors jurisdiccionals persones o institucions forànies.Aquest segon cas és el de Bellanes,que pertany a la jurisdicció dels Templers,ordre militar d'origen feudal,o bé Rocafort,que pertany a la jurisdicció del Convent de Vallbona de les Monges.

Que s'enten per senyor jurisdiccional?Quan un senyor d'un lloc té el dret,usurpat o concedit pel monarca,de fer justícia al territori d'on és senyor,heus ací un . senyoriu jurisdiccional.

Aquest extrem l'hem pogut confirmar pel període estudiat en un document¹⁾ trobat a l'Arxiu Municipal de Maldà,de 1740,on es recullen totes les sancions de que seran objecte els habitants de Maldà o forasters si no compleixen determinades normes.L'import de les sancions són les rendes jurisdiccionals que rep el Baró de Maldà.

Vegem-ho:

1)Cap ramat podrà entrar en els cultius si ha plogut o s'ha regat fins que passin tres dies.Sanció...59 sous.

2)Cap ramat podrà entrar en les oliverades tant si hi ha olives com si no n'hi ha,i que no es perjudiqui la tala a l'amo.Sanció...59sous.

3)Cap ramat podrà entrar en les vinyes des de Nostra Senyora de Març fins que s'hagi veremat.Sanció...59 sous.

4)Cap ramat podrà entrar en les vinyes sembrades(mallols)sense llicència del seu amo.Sanció...59 sous.

5)Cap ramat podrà fer mal al blat,ordi,hortalisses,...Sanció... 1 sou per cap fins 10 caps.A partir de 10 caps,sanció de 59 sous.

6)Cap persona podrà collir fruits d'altra persona.Sanció...5 sous i si es fa de nit el doble.

7)Cap persona podrà tallar llenya o fusta de les terres d'altra persona sense llicència dels seus amos.Sanció...10 sous.

8)Els veïns que tinguin gossos tenen l'obligació de fermar-los des del dia de Nostra Senyora d'Agost fins que s'hagi veremat.Sanció... 5 sous i si és de nit el doble.

9)Cap foraster podrà entrar amb bestiar a pasturar dins el terme de Maldà.Sanció...3 sous per cap i doble si és de nit.

En aquest document es recullen,també,tota una sèrie de concessions als veïns de Maldà i es regulen altres aspectes:

1)Els habitants de Maldà podran vendre qualsevol gènere de la seva heretat,llenya,fusta i fer carbó sense llicència del senyor ni dels seus lloctinents.

2)Els forasters que vulguin comprar fusta o llenya a Maldà han de demanar llicència al senyor o al batlle,la qual costarà 2 sous.

3)Els veïns de Maldà podran caçar amb gossos i furó sense llicència del senyor ni d'altra persona.

4)Els veïns de Maldà poden caçar torts i fer paranyes sense llicència.

5)Si el senyor necessita fusta,ha de pagar el preu just.

6)Cap habitant de Maldà podrà donar,cedir,llogar ni atorgar habitació de qualsevol altra manera a forasters que tinguin l'ènim de viure permanentment a Maldà,sense llicència de dit senyor i reglador.

Aquestes dues llistes que hem reproduït defineixen unes normes vi-

gents a Maldà des de temps immemorials.

Destaca, en aquesta normativa, el caràcter de senyor jurisdiccional que tenia el Baró de Maldà. Fixa les sancions, regula alguns drets dels veïns de Maldà i, fins i tot, atorga, conjuntament amb els regidors, la llicència per a poder ésser resident a Maldà.

Però, Josep Cortada, Baró de Maldà en aquests moments que estudiem, tenia altres drets senyorials. El Cadastre de 1731 registra els següents:

Quadre 8	
Drets	Ingressos obtinguts per any
Delme, Onzè i Quistia	4.100 rals d'ardit
Dret de l'aigua	100 rals d'ardit
Aquests ingressos ressenyants al quadre 8, més els que es podien derivar del caràcter jurisdiccional del senyoriu de Maldà i els que provenien dels 40'81 jornals de terra que el Baró tenia a Maldà, donen una idea de la potència econòmica d'aquest Baró. Com a referència direm que els 4.200 rals que consten al quadre 8 venen a ser uns ingressos 160 vegades majors que els que obtenia un jornalier durant tot un any.	

4. ELS RECURSOS MUNICIPALS DE MALDÀ

I L'APORTACIÓ DELS VEÏNS DE MALDÀ AL CADASTRE

El Comú de Maldà tenia com a fonts d'ingressos el 1731 la tenda, la taverna, el forn de coure pa, el 50% de l'arrendament de les herbes i alguna petita peça de terra. Als anys 60 i 70' el Comú de Maldà tenia com a fonts d'ingressos: les herbes, el fem, la taverna, el forn de pa, una fonda i una peça de terra. El Comú de Maldà donava en arrendament aquests bens a qui es comprometés a pagar el preu de l'arrendament.

Maldà contribuï des de 1731 fins 1741 al Cadastre amb 10.266 rals d'ardit.

Quadre 9	
Contribució de Maldà al Cadastre 1731-1741 (en rals d'ardit) ¹²	
Concepte	Diners pagats
=TERRES	7245
=BESTIAR	150
=CASES	146
=PERSONALS	2075
=BENS MUNICIPALS	27
=MOLINS DE FARINA I OLI	96
=DELME I ALTRES DRETS SENYORIALS	500
=CENSOS I CENSALS	27
	TOTAL 10.266

Quadre 10 ¹³	
Contribució al Cadastre de Maldà i alguns pobles pròxims (1721 - 1731)	
Poble	Contribució amb rals d'ardit
MALDÀ	130.138
BELIANES	136.850
OMELLS DE NACAIA	68.532
ESPLUGA CALBA	132.539
VILET	23.366

Com es pot veure el total contribuït per Maldà en els onze anys considerats està al mateix nivell o supera a les contribucions dels pobles veïns.

N O T E S

(1)Les fonts documentals consultades són:

a)Arxiu Històric Provincial de Lleida(AHPLL):

Secció:Cadaastre;Caixa:72;

Cens de població masculina i cens ramader 1.720

Cens de població masculina i cens ramader 1.722

Resum estadístic del Cadastre de 1.731

Cadaastre 1.741

Secció:Cadaastre;Caixa:37;

Contribució al Cadastre de diversos pobles de la subdelegació de Montblanch del Corregiment de Tarragona.

b)Arxiu Municipal de Maldà(AMM):

Lligall amb documents antics:

Document de 1'1 de setembre del 1740 amb la relació de sancions i altres normes a les quals estan sotmesos els veïns de Maldà i forasters.

Relació de propis municipals(anys seixantes i setantes,segle XVIII)

Document del 26 de setembre de 1832 on s'explica la forma d'explotació de les herbes de Maldà des de temps immemorials.

(2)"Cathaluña Numerada en sus termes, en sus casas y personas",reproduït per Josep IGLESIES "Estadístiques de població de Catalunya:el primer vicenni del segle XVIII"3vols.Fundació Salvador Vives Casajuana.Barcelona.

(3)Totes les informacions que fan referència a Maldà i al 1722 provenen de "Relacion de las Personas que Componen el lugar de Maldà, con distincion de los que se han ausentado y venido de nuevo desde que se dio la última Relacion hasta el dia presente,4 de agosto de 1722" AHPLL.Caixa 72.

Totes les informacions que es donen en aquest treball referides a 1787 provenen de Josep IGLESIES "Els Cens del Comte Floridablanca.1787" 2 vols.Fundació Salvador Vives Casajuana.Barcelona.

(4)Aquesta piràmide està feta a partir de les dades del quadre 1, però expressades en percentatge.Només disposem de la informació sobre els varons per 1722.Per això només considerem els homes tant per 1722 com per 1787.

(5)Totes les informacions que fan referència a 1720 provenen de "Relacion de las Personas que componen el lugar de Maldà del Arzobispado de Tarragona y Partido de Montblanch, con distincion de los que sean ausentado, muerto u venido de nuevo des del año 1718 hasta el dia presente que contamos a los 20 de Deziembre de 1720". AHPLL.Caixa 72.

Totes les informacions d'aquest treball que fan referència a 1741 provenen de "Repartiment per menor fet per lo Batlle y Reigidos del Lloch de Maldà Corregiment de Tarragona,partit de Mont blanch per la paga de 10.266 Reials de Ardits per entre los habitants y terratiners de dit lloch y terme de Malda en la forma segent fet y tret per lo Catastro fet per la nova Recanassio feta per Mateu Pug y Ferin, Geometra.fet per lo any 1741" AHPLL.Caixa 72.'

(6)Tota la informació de 1731 prové del resum estadístic fet a partir del Cadastre de 1731 fet pel geòmetra Mateu Puig el 18 de Decembre d'aquest any.AHPLL.Caixa 72.

La utilització del sol expressada en jornals és la següent:

Superfície total	3.766'68
S.cultivada	617'46
Erms	2.196'81
Bosc	53'74
Roques	898'67

(7)Informació procedent d'un document del 26 de setembre de 1832.Lligall amb documents antics.AMM.

(8)Els pagesos de Maldà venen diferenciats, al Cadastre, en dos grups: els pagesos(generalment propietaris) i els jornalers(generalment sense terra i quan en tenen és molt poca).

(9)L'estructura de la propietat fa referència només als veïns de Maldà. No es considera la propietat sobre erms, roques i bosc.Cada explotació està formada per varies parcel·les, generalment. Això ens dona una idea de que a Maldà abundaven les parcel·les molt petites. A l'apèndix es reproduïxen dos casos típics.

- (10) Aquest diagrama ha estat fet amb les dades del quadre 6 però expressades en % i havent reduït els intervals a tres, tal i com s'explica a la nota que hi ha sota el diagrama.
- (11) Document de l'1 de setembre de 1740. Lligal de documents antics. AMM.
- (12) Les fonts d'aquest quadre són els cadastres de 1731 i 1741. El personal és un impost que grava el treball de cada actiu, tant si es tracta d'un pagès com d'un artesà.
- (13) AHPLL Caixa 37.
-

APÈNDIX

RELACIÓ DE VEÏNS DE MALDA QUE PAGUEN IMPOSTOS (Caps de família) 1.741

Joseph Cortada, senyor de dit lloch
Francisco Cordellana, Aussen
Ignassi Boleda, paijes
Juan Horpi, Jornalero
Pere Juan Mall, paijes
Remon Cartenya, Jornalero
Juseph Llobet, Paijes
Bernat Capdevila, Paijes
Juan Vilamaijo del carre clos, paijes
Joaquim Bosch, Jornalero
Sebastia Aleixandre, Paijes
Francesch Dalgado, sos Areus
Pere Antoni Batlle, Paijes
Juan Pau Meda, Aussen
Pau Falip, Paijes
Juan Moncoosi, Jornalero
Anton Vilamaijo, paijes
Jaume Renyer, Paijes
Remon Bosch, paijes.
Pere Guasch, paijes
Anton Miró, jornalero
Maria Font, viuda
Geroni Capdevila, vuy ausent
Mecari Vilamaijo, paijes
Anton Esquer, paijes
Juseph Farre, paijes
Pere Farrer, Aussen
Juan Pau Meda
Juseph Pinyol, paijes
Juan Vilamaijo de la Plassa, paijes
Francesch Farre, paijes
Los Areus de Geronim Farre
Mariano Sans, Jornalero
Francisco Valles, Jornalero
Pau Batlle, teixido de lli
Isidro Llobet, Jornalero
Jaume Garssia, Jornalero
Bonaventura Varjes, viuda
Mossen Joseph Gaia, benefisiat
Jaume Miró, Paijes
Juseph Tallada, paijes
Silvestre Farre, Jornalero
Jaume Boleda o sos hareus
Francesch Girona, Jornalero
Remon March, paijes

Anton Malet, mossèn ---vuy pau Arrufat
Josep Surret, Mossèn
Iaidre Pons, mossèn
Juseph Falip, Aussen
Los povills de casa Morell
Pere Juan Cordellana, Jornalero
la Margarida Garssia, viuda
Pau Vallverdu, Jornalero
Manuel Guà, paijes
Ignassi Franquesa, paijes
Salvador Capdevila, paijes
Juseph Capdevila, paijes
Juseph Boleda, paijes
Paula Gine, viuda
Remon March, aussen
Pau Oliva, aussen
Pere St. Faliu, Aussen
Juseph Guasch, Aussen
Miquel Brufau, esperdanye

Nota: La reproducció del nom dels caps de família obeeix al possible interès que puguin tenir els actuals habitants de Maldà per conèixer els seus avantpassats.

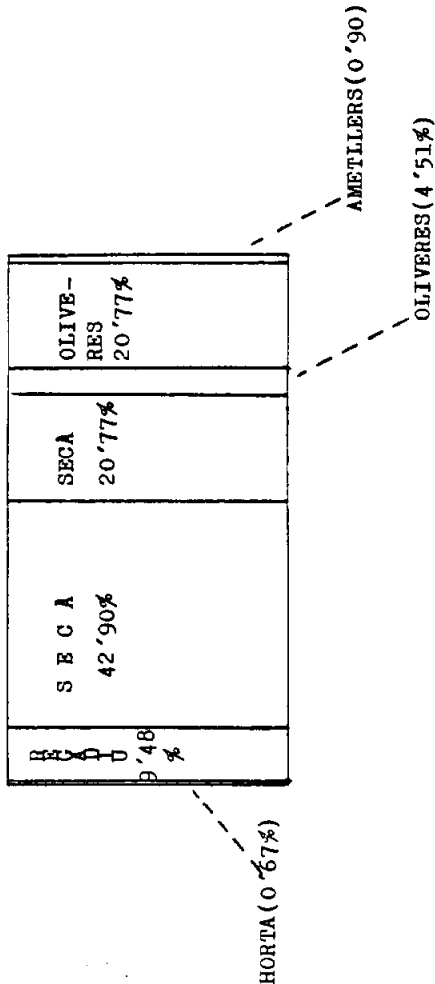
REPRODUCCIÓ INTEGRAL DE LES EXPLOTACIONS SEGONS EL TAMANY QUE TENIEN ELS TERRATINENTS DE MALDA (en jornals/exploació) 1.741

0 a 1	Jornals: 0'5	1	0'75	0'25	0'12	0'31	0'75	1	0'84	1
1 a 2	Jornals: 1'31	1'31	1'37	1'31	1'31	1'81	1'25	1'5	1'87	1'31
2 a 3	Jornals: 2'06	2'06	2'75	2'06	2'25	2'25	2'75			
3 a 4	Jornals: 3'12	3'12	3'25	3'87	3'12	3'12	3'92			
4 a 5	Jornals: 4'12	4'93	4'81	4'75						
5 a 6	Jornals: 6	5'12								
6 a 7	Jornals: 6'37	6'25								
7 a 8	Jornals: 7'75	7'25	7'46							
8 a 9	Jornals: 8'62	8'06	8'43	8'12						
9 a 11	Jornals: 10'87	10'31	9'87							
11 a 13	Jornals: 12'31	11'62	12'62	12'05						
13 a 15	Jornals: 13'84	14'12								
15 a 20	Jornals: 15'5	18'37	16'5	15'75						
20 a 30	Jornals: 27'43	21'12	29'37	21'12	22'62					
30 a 40	Jornals: -----									
40 a 50	Jornals: 40'81									

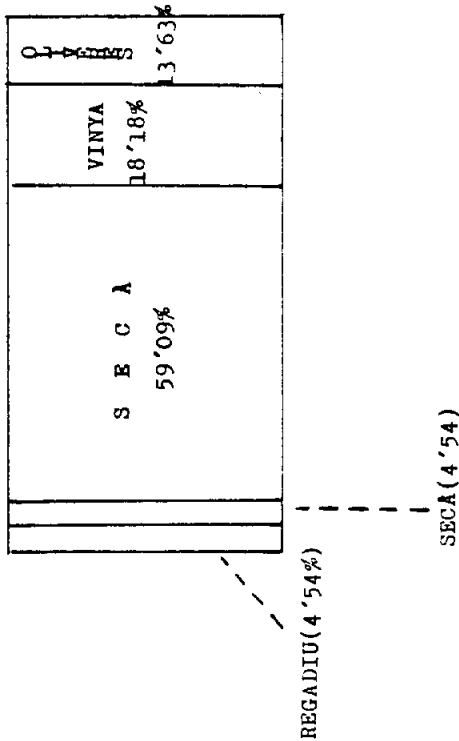
Nota: Recordem que el total per explotació és la suma de totes les parcel·les que tenia un mateix propietari al terme de Maldà. Les parcel·les són, en general, molt petites. Aquests petits propietaris, que abunden tant, també tenen les seves explotacions molt atomitzades, és a dir, formades per petites parcel·les.

PARCEL·LACIÓ DE DUES EXPLOTACIONS DE MALDÀ 1.741

1. PROPIETAT DE JOSEP LLOBET: 13'84 jornals
(Diagrama de la parcel·lació en %)

2. PROPIETAT DE MACARI VILAMAJÓ: 2'75 jornals
(Diagrama de la parcel·lació en %)

Com es pot veure en aquests dos exemples, i és un fet general a les propietats de Maldà, cada propietat està formada per diverses parcel·les, la majoria molt petites, destacant-ne una de més gran, més gran en termes relatius, ja que a Maldà domina en nombre el grup de petits propietaris, la qual cosa vol dir que la parcel·la més gran en termes relatius és en jornals petita.

La ciutat de Lleida
en el segle XVIII

Els límits d'un creixement

Enric Vicedo i Rius

*Les fortificacions de
Seu Vella de Lleida.
Aquestes fortificacions
foren construïdes per
Felip V després d'ocupar
la ciutat.*

L'AVENÇ

Els límits d'un creixement

XVIII

El setge i conquesta de la ciutat de Lleida per les tropes felipistes el 1707 significà, a nivell demogràfic, econòmic, polític i cultural, la desfeta de la ciutat de Lleida. La ciutat restà pràcticament buida, l'agricultura i els intercanvis comercials paralitzats.

Un document municipal del 1792 parla d'una situació econòmica ben diferent: «... sobre todo la agricultura se ha vivificado de tal modo, que ha mudado enteramente el aspecto de esta comarca. Ésta entonces no presentaba sino los tristes efectos de la desolación, y de la miseria; en unos vastísimos llanos desnudos de todas plantas fructíferas, dilatadísimos términos despoblados, e incultos, en que sólo se veían algunas horribles ruinas de edificios y lugares compuestos de unas miserables casas de sola tierra, habitadas de unos vecinos constituidos en el estado más deplorable: cuando al presente se ven en todas partes campos bien cultivados, grandes plantíos de viñas y olivos, casas cómodas y magníficas Iglesias levantadas desde los cimientos, lugares y alquerías cuyos habitantes viven con comodidad y lucimiento».

Aquesta visió sobre la comarca de Lleida és molt optimista. La nostra tasca serà explicar si, realment, fou tan gran el creixement econòmic a la ciutat i terme de Lleida, i quins canvis, i amb quines limitacions, es produïren durant el Set-cents.

L'activitat dominant durant el XVIII fou l'agrícola, mentre que la ramaderia fou una activitat molt secundària, incapaç d'alimentar la població lleidatana i de produir els adobs suficients per a l'enriquiment de les terres. L'Urgell suplía els déficits de fem que el terme de Lleida patia. La indústria conservà el caràcter artesanal i els negocis se centraren en la comercialització del blat, l'arrendament dels drets feudals i dels béns comunals (propis i arbitris), i la venda al detall.

La població activa pagesa experimentà un important augment quantitatiu i percentual. Mentre el 1718 representava el 54 % de la població activa, el 1787 significava el 72 %. L'artesanat duplicà els seus efectius però, relativament, passà d'un 27 % a un 18 %. Els comerciants i botiguers augmentaren molt quantitativament, però en termes relatius l'augment fou més limitat, d'un 4,29 % es passà a un 5,29 %.

Lleida serà un centre de mercat molt important, on es concentraran els excedents cerealístics d'una bona part de la Catalunya interior plana, i des d'on seran enviats cap a les zones deficitàries, en concret cap a la Catalunya litoral.

El segle XVIII significa per a Catalunya la pèrdua de les seves Institucions i la introducció d'una nova organització política i administrativa, de caire centralista. A nivell lleidatà, serà suprimida la Paeria i Lleida es convertirà en el centre d'un corregiment, nova organització territorial al servei del centralisme. Des de Lleida es controlarà políticament, administrativament i militarment un ampli territori de la Catalunya interior. El Corregidor no tan sols decidirà a nivell de corregiment, sinó que presidirà el nou Ajuntament lleidatà, la qual cosa serà un nou inconvenient per a un funcionament municipal que intenti contrarrestar el centralisme. L'organització del nou Ajuntament

s'estructurarà en: el Corregidor i regidors, el racional o comptador, el clavari o majordom de propis, l'escrivà o notari, que registrarà les sessions de l'Ajuntament en el llibre d'Actes, l'advocat ordinari, l'escarceller i l'administrador de la Taula de Canvis i Dipòsits. Els recursos amb què compta l'Ajuntament es resumeixen en els coneguts propis i arbitris: les fleques, els pous de gel, l'aiguarent, la pesca salada, les carnisseries, el dret d'entrada, els molins i la verema. A més, l'Ajuntament cobra una sèrie de censos que provenen dels establiments fets sobre terres comunals de secà.

EL PROCÉS DE CREIXEMENT ECONÒMIC

Un cop passats els primers moments de postguerra, Lleida anà recuperant, de forma relativament ràpida, la seva activitat. En el quinquenni 1721-25 el nombre mig de bateigs de la Parròquia de Sant Joan superà, lleugerament, els nivells del primer quinquenni del segle. La població lleidatana es duplicarà entre 1716-20 i 1786-90. En aquest creixement tingué un paper important, no quantificat fins ara, l'arribada de gent de fora de Lleida per treballar en el procés de recuperació agrària. Aquest creixement demogràfic proporcionà mà d'obra jornalera i plantejà la necessitat d'ampliar les vivendes. En aquest sentit s'ha d'interpretar l'edificació al Pla dels Gramàtics, en l'època del Marquès de Blondel. Segons Josep Lladonosa, vers 1787 ja se n'havien edificat 145 de cases.

La recuperació agrària té com a objectiu principal el cultiu íntegre dels deu mil jornals que Lleida té de regadiu. Aquest regatge es realitza mitjançant dues sèquies: la de Pinyana, que pren les aigües del riu Noguera Ribagorçana, i la de Fontanet, que les pren del riu Segre. Paral·lelament poden posar-se en cultiu una sèrie de termes erms, que són propietat del Capítol de Canonges i Degà, del Gran Priorat de Catalunya,... El Capítol serà el que poseeix un nombre major de termes erms: Montagut, Raimat, Grealó, Vinatesa, ... El terme de Malpartit, malgrat pertànyer al terme d'Alcarràs, també forma part de l'espai cultivat per la pagesia lleidatana.

L'altra línia d'actuació seria l'augment dels rendiments, mitjançant la introducció d'eines que fessin soles més profunds i, per tant, possibilitessin un aprofitament més intens de la llavor, o bé una utilització més massiva d'adobs. Altres possibilitats poden concretar-se: la introducció de lleguminoses, amb la reducció de la superfície en guaret, ja que aquestes nitrogenen la terra; la introducció del regatge en terres de secà...

Aquestes transformacions hauran de significar una producció major per tal d'abastir la demanda creixent lleidatana i per a vendre els excedents a la Catalunya litoral, deficitària en grans.

Durant el segle XVIII cristal·litzaren uns progressos al camp lleidatà que podem resumir així:

- Extensió de la superfície cultivada tant a les terres de regadiu com als termes erms de secà.
- Intensificació de l'agricultura centrada, sobretot, en la introducció massiva de llegums. Les quaranta i

quatre quarteres de llegums produïdes el 1716 segons el Cadastre han esdevingut, el 1788, 7.900 quarteres de mongetes, 19.750 de favons i 355 entre guixes, lletilles i pèsols. El Capítol introduí el regadiu al terme de Montagut.

c) Diversificació important de la distribució de cultius. Progressen notablement les produccions de llegums, vi i aiguardent, i cànem, sense oblidar els progressos en la producció de blat i d'ordi. Vegeu el quadre que incloem.

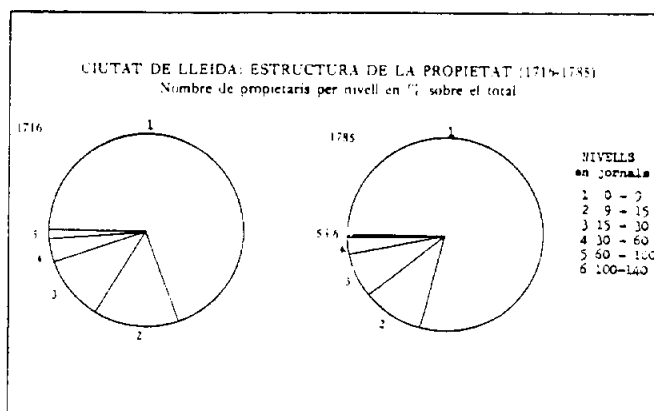
Però la recuperació econòmica tingué uns límits:

a) Les eines de treball no experimentaren millores que poguessin significar una intensificació. L'Acadèmia d'Agricultura de Lleida parla, el 1764, de la necessitat d'introduir a Lleida l'arada de rodes, la qual cosa prova el baix nivell tecnològic de l'agricultura lleidatana.

b) Hi haurà dificultats per adobar les terres, ja que Lleida és deficitària en fems animals. Per això haurà d'importar-ne de l'Urgell, zona on la ramaderia té un pes específic més alt. La pagesia lleidatana està molt interessada en l'obtenció d'adobs. Els fems de les basses d'amarar cànem seran utilitzats per fertilitzar la terra. Sovint, en els contractes d'arrendament, hi ha un pacte en el qual s'indica que els fems produïts a la finca han d'ésser utilitzats en la mateixa finca.

c) El 1780, segons el «Discurso», encara no es cultivaven íntegrament els deu mil jornals de terra de regadiu.

La ciutat de Lleida, en els anys crítics, necessitarà importar blat d'altres llocs, ja que la seva producció serà

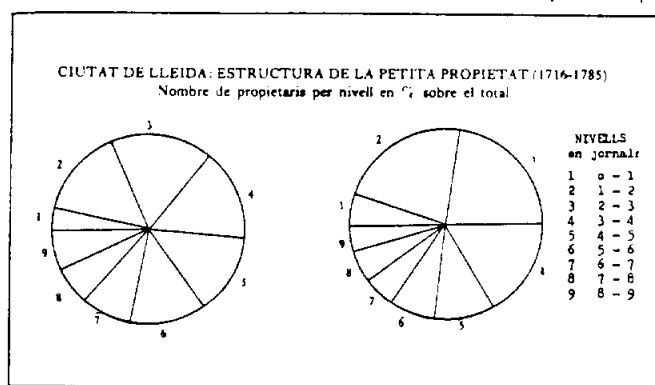

insuficient en aquests moments. Aquest fet és una bona prova per a entendre que hi hagué uns límits, citats més amunt, en el creixement lleidatà. En anys de crisi, el blat que manqui serà importat dels pobles comarcans, de l'Urgell i de les zones pròximes d'Aragó (Llitera, ...) I no hem d'oblidar el paper fonamental de les importacions de blat estranger que, des del port de Barcelona, es redistribuirà per tot Catalunya.

Expansió econòmica? Sí. Però amb límits. Com explicar l'extensió de l'agricultura pels termes erms de secà i la no utilització integral de tots els jornals de regadiu? L'estudi de la situació del pagès lleidatà respecte a la terra esdevé necessari per comprendre aquesta qüestió.

L'assalt de Lleida per les muralles de la Magdalena, que era el lloc més feble de la plaça, el 12 o 13 d'octubre de 1707 (els combats per l'ocupació de la ciutat es perllongaren des del 9 d'octubre fins a l'11 de novembre).

ELS LLEIDATANS I LA TERRA

El nombre de pagesos a Lleida experimenta un fort augment durant el segle. Els 418 que registra el Llibre de la Contribució del Cadastre de 1718 han esdevingut 1.732 segons el Cens de Floridablanca (1787). Aquests efectius duren el pes de la recuperació agrícola, però la seva relació respecte a la terra serà molt diversa.

Intentem definir els règims d'explotació.

Fonamentalment trobem: el propietari que explota directament la seva terra, amb l'ajut o no de jornalers, els arrendataris, els parcers i els jornalers.

El 1716 existeix una concentració de la propietat, ja que el 30,81 % dels propietaris (els que tenen més de nou jornals) posseeixen el 68,36 % de les terres. El 1785 la concentració s'ha accentuat, ja que el 20,93 % del propietaris (els de més de nou) posseeixen el 59,99 % de les terres. Els petits propietaris (els de menys de nou jornals) han augmentat en termes relatius (de significar el 69,19 % dels propietaris han passat a significar el 79,07 %) i el percentatge de terres posseïdes, malgrat haver augmentat (de 31,64 % a 39,01 %), ha experimentat un augment inferior a l'augment del nombre de petits propietaris, la qual cosa ha significat una reducció notable de la mitjana de jornals per petit propietari (de 4,45 jornals/petit propietari el 1716 s'ha passat a 3,56; és a dir, una reducció del 20 %). Els propietaris que tenen entre 1 i 3 jornals han augmentat molt durant el XVIII. Les fonts cadastrals consideren determinats petits propietaris com a jornalers, la qual cosa revela l'existència d'una categoria de propietaris/assalariats. La possessió de dos o tres jornals de terra és insuficient per a viure i un sector,

cada cop més nombrós, de la petita pagesia ha d'anar a jornal per obtenir uns ingressos complementaris als que els dona la seva petita finca.

En definitiva: constatem una tendència cap a la proletarització dins la categoria dels petits propietaris (i especialment en els nivells d'1 a 3 jornals). L'augment extraordinari dels jornalers (204 segons el Cadastre de 1716, i 1204 segons el Cens de Floridablanca, 1787), juntament amb aquesta tendència a la proletarització de part dels petits propietaris, d'una banda, i d'altra banda l'augment quantitatiu dels mitjans propietaris (de 9 a 60 jornals), que tradueix la consolidació d'una burgesia agrària, demostren que, durant el segle XVIII, es desenvoluparen, al camp lleidatà, les relacions de producció capitalistes.

La pagesia sense fortuna (amb poca terra o sense), a més de vendre la seva força de treball, podia intentar altres sortides: obtenir un establiment en terres comunals (entre el 1692 i el 1763 aquests establiments passaren de 674 jornals a 1.272), amb un cens anual molt reduït, i amb la garantia de posseir el domini útil per sempre més.

Aquests establiments municipals no foren massa freqüents durant el segle XVIII. La pagesia sense fortuna hagué d'intentar obtenir un contracte de parceria del Capítol de Canonges i del Gran Prior de Catalunya. El terme de Malpartit que estava erm el 1747, es colonitza ràpidament. El 1797 es cultiven 795 jornals. És una mostra que reflecteix el procés de colonització d'alguns d'aquests termes erms. En aquests contractes el terratge era baix (al dotzè), però les condicions del contracte eren millors en els del Capítol, ja que aquest garanteix el contracte durant tres anys, sempre que es pagui el terratge i el delme. El Gran Prior no garanteix cap durada i pot expulsar el parcer en qualsevol moment i sense causa justificada.

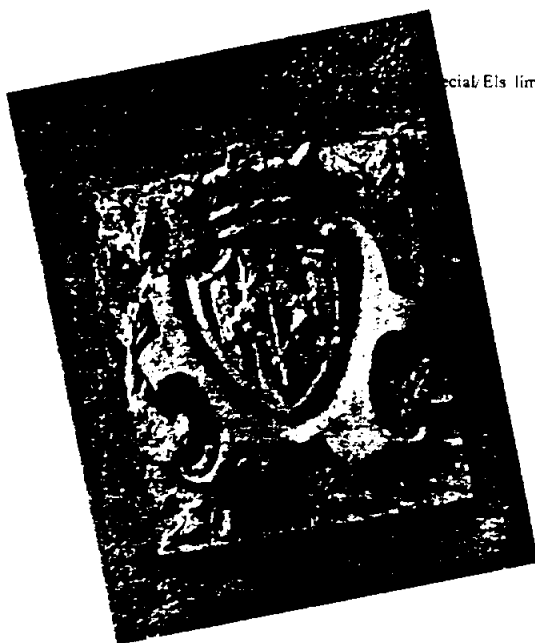
L'accés a un contracte d'arrendament, quasi sempre sobre terres de regadiu, havia d'ésser difícil per a un pagès amb pocs mitjans. Arriscava molt en comprometre's a pagar un preu alt, a més havia de pagar el sequiatge (quota per a mantenir les séquies) i la part colònica (les 2/3 parts del Cadastre de la terra). Tenim indicis per pensar que el preu dels arrendaments augmentà molt durant el segle XVIII. Hem comprovat, en algun cas, que el preu dels arrendaments augmentà més que el preu del blat, durant la segona meitat de la centúria.

CIUTAT I TERME DE LLEIDA: LA PRODUCCIÓ AGRÍCOLA

	1716		1788
BLAT	12.650 qres		31.600 qres
ORDI	770 qres		14.852 qres
SÈGOL	—		316 qres
CÀNEM	880 roves		25.200 roves
VI	110 càrregues		300.000 roves
AIGUARDENT	—		11.500 roves
LLEGUMS	44 qres		7.900 qres (mongetes)
			19.750 qres (favons)
			355 qres (guixes, llentilles, pèsols)

Nota: les dades de 1716 provenen del Cadastre. Les de 1788 provenen d'un Estat de Producció, procedent del llibre d'Actes de la Paeria de Lleida.

Escut de la Junta de Sequiatge, creada a mitjan segle XVIII (Servei d'Imatge).

cial/Els límits d'un...

El Canyeret, a partir del segle XVIII, acollirà part dels sectors més pobres de Lleida. (Servei d'Imatge/Arxiu fotogràfic IEI).

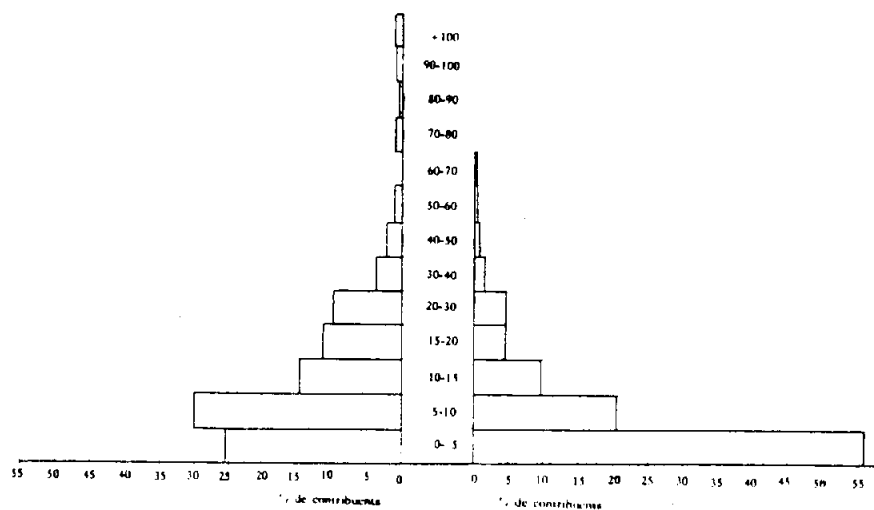
LA DISTRIBUCIÓ DELS INGRESSOS

L'augment de la producció i l'augment dels preus agraris (entre 1732-46 i 1790-1802 el preu del blat xeixa a Lleida passà, en termes relatius, de 100 a 309,86) significà un augment considerable dels ingressos procedents de la terra. Però aquests ingressos es distribuïren en funció de les relacions de producció. La formació social lleidatana es caracteritza per una persistència del règim senyorial i per un desenvolupament continuat de les relacions de producció capitalistes. Per tant, els grans beneficiaris de l'expansió del XVIII foren, bàsicament, el Capítol, que cobrava el delme del terme de Lleida a l'onzè i rebia importants quantitats de cereals com a terratges procedents dels parcers instal·lats en els seus termes de secà, i els mitjans i grans propietaris, pagesos o no, els quals disposaven d'excedents per comercialitzar. La majoria dels pagesos se'n beneficiaren molt poc d'aquesta expansió. En aquest sentit, són significatives les apreciacions fetes per la pagesia lleidatana en moments de lluita antidelme (anys 80): «Sobre la miseria y pobreza que padecen quasi todos los labradores de Lérida, ocasionada de los impuestos y pechas y de las crecidísimas expensas de la labranza y cultivo de las tierras y de poco producto que no corresponde las más vezes para recompensarle, se le añade ahora quererles recargar el cabildo con la exacción rigorosa del diezmo a la undécima y los atropellamientos con que acaba de arruinar muchas familias, y se ven ha menudo precisados a recurrir muchos de ellos a crear sensales a favor del cabildo y de otros cuerpos eclesiásticos; siendo casi increíble el rédito que percive el cabildo de estas pensiones agotando así todo su caudal; y aunque muchos se aplican a cultivar las tierras de los montes del cabildo, pero es tan crecido el derecho que les impone, que apenas les resulta ningún beneficio aun en los años fértiles, pero sí mucho menoscabo y perjuicio en los estériles; pues deven dar de cada cinco una, contando la undécima y duodécima para el cabildo, y la trigecimatercia para la primicia que recibe el Seminario Conciliar».

En moments de crisi de subsistències la situació de la pagesia lleidatana s'agreujà notablement, fins al punt d'haver de crear l'Ajuntament, en la crisi de 1789, una fleca municipal per alleugerar les conseqüències de la forta especulació que fan els venedors de pa. El marquès de Blondel, governador de Lleida, en un escrit dirigit al comte de Campomanes el 28 d'octubre de 1789, parla de la situació dels jornalers, i indica que, degut a la crisi, els propietaris eviten llogar-ne, la qual cosa deixa sense recursos a una bona part de la pagesia. La solució que proposa és fer un fons per a donar treball als jornalers en obres públiques, com ja s'havia fet en alguna altra ocasió.

Per tant, la situació dels lleidatans no és tan bona com es desprèn del text reproduït en iniciar aquest article. La manca de capitals és un greu inconvenient per a recuperar totalment els deu mil jornals de terra de regadiu, ja que els arrendaments són cars. La pagesia lleidatana cercarà solucions més acords amb les seves possibilitats: treballar als termes de secà que estan en procés de colonització, anar a jornal, intentar aconseguir un establiment sobre terres comunals, o bé introduir, en quantitat molt modesta, vinya en les seves finques, és a dir, un cultiu d'alt valor comercial.

CIUTAT I TERME DE LLEIDA: PIRAMIDE DE RIQUESA SEGONS LA CONTRIBUCIO
AL CADASTRE (1718-1787) (en llistres)

LA CONFRARIA DELS LLAURADORS I LA PROBLEMÀTICA LLEIDATANA

La pagesia lleidatana no va restar passiva davant els problemes que l'afectaven. La Confraria de Llauradors, creada el 1395 i legalitzada per Joan I, deixà a poc a poc el seu caràcter estrictament religiós, i es convertí en l'eina reivindicativa de la major part dels pagesos. La Confraria fou prohibida entre 1769 i 1786 degut a la seva activitat reivindicativa. El 1786 fou novament autoritzada com a gremi. L'Ajuntament, de caire aristocràtic, intenta suprimir-la novament. En un escrit de 1792, l'Ajuntament nega que la Confraria sigui realment un gremi, ja que «para serlo devia incluir a todos los labradores hacendados, y excluir a los que no lo son: pero sucede lo contrario. Se alistan en este Cuerpo vecinos que no poseen ni cultivan tierras, y muchos de los principales hacendados no están incluidos en el tal gremio...». Per tant, sembla ser que els jornalers, petits i mitjans propietaris, i alguns grans propietaris estan inclosos en la Confraria. Si aquesta és la seva base social, la seva actuació haurà d'estar dirigida a beneficiar tot aquest col·lectiu. Realment fou així: la lluita antidelme que duu a terme la Confraria beneficiarà tots els pagesos (menys els grans propietaris feudals); el control que la Confraria fa de les terres comunals té per objectiu garantir aquestes terres per a la pagesia més benestant. Tanmateix la Confraria voldrà ser un control «democràtic» de l'Ajuntament aristocràtic.

Els secans comunals són objecte de la lluita més important per a l'accés a la terra en propietat. Un important contenciós té lloc entre l'Ajuntament i el poble de Lleida, representat aquest darrer per la Confraria. Dues són les tesis en pugna: l'Ajuntament es considera propietari de les terres comunals i amb dret per establir en les dites terres, mentre que la Confraria afirma que les terres són de tots els veïns, i aquests poden apropiar-se-les. L'Ajuntament, segons la Confraria, no pot establir en les dites terres, ja que no té cap dret sobre aquestes. El 1758, el Consell de Castella donarà la raó a la Confraria, i els establerts per l'Ajuntament hauran de deixar les terres. Aquest mateix decret del Consell de Castella permet que s'estableixin en les terres comunals tots els pagesos que tinguin bestiar propi de cultiu, fins un màxim de dotze jornals. La Confraria ha aconseguit que aquestes terres comunals beneficiessin la pagesia lleidatana, eliminant l'arbitrarietat dels regidors de l'Ajuntament.

La importància de la Confraria és tal que, el 1754, quan es creï la Junta de Sequiatge, encarregada de l'administració del regatge a Lleida, la Confraria tindrà representants en aquest organisme. Però els representants dels estaments feudals seran majoria, la qual cosa serà un important inconvenient per al control de les aigües per part de la pagesia lleidatana.

ENRIC VICEDO I RIUS.

Professor de Geografia i Història, a l'Institut de Bellpuig.

BIBLIOGRAFIA

- Josep Lladonosa. Història de Lleida, volum 2. Camps Calmet, Editor. Tàrraga, 1974. Útil per tenir una visió general del segle XVIII.
- Romà Sol, Mari Carme Torres. Historia de un Canal, Lleida, 1974. Interessant per conèixer el procés de creació de la Junta de Sequiatge.
- Enric Vicedo Rius. Propietat, accés a la terra i distribució dels ingressos a la Lleida del segle XVIII a «Recerques» 12. Curial, 1982. Útil per comprendre l'economia lleidatana del Set-cents.

Comarques

El cas de Mollerussa

Si hom visita Mollerussa durant un període de temps suficient, sorprèn que aquesta població estigui inclosa, si observem un mapa comarcal, dins la comarca del Segrià, i que la comarca de l'Urgell sigui una cosa ben diferent. Sorprèn per la consciència que hi ha a Mollerussa d'ésser Urgell, consciència fomentada per ser la seu administrativa del Canal d'Urgell.

La Divisió Territorial de 1932, encara vigent en la voluntat de molts, va estar feta per la Generalitat de Catalunya, com és ben conegut. La Generalitat va enviar una enquesta als Ajuntaments catalans preguntant quin era el mercat al qual els pobles de Catalunya anaven a comprar. A més, en el moment de la Divisió, altres qüestions foren considerades. Mollerussa, com es veu al mapa 1 fet en base a les respostes fetes pels Ajuntaments, era centre d'una àrea petita de mercat però significativa. El criteri utilitzat per a fer la dita Divisió era el de funcionalitat. Es volien unitats, no massa petites, per descentralitzar serveis. Aleshores Bellpuig i Mollerussa, i altres poblacions de paper similar en altres indrets de Catalunya, no foren consagrades com a caps comarcals d'una petita comarca. Foren incloses en comarques més grans. Per tant, les co-

marques de la Generalitat reflectiren l'estructura dels mercats més grans i no dels més petits. Per tot això que hem dit, Mollerussa s'inclogué en el Segrià, ja que depenia de la ciutat de Lleida.

Avui Mollerussa continua sent un centre comarcal, d'una petita comarca, però cada cop més activa, i situada dins d'un eix desenvolupat i industrial que passa per Lleida-Mollerussa-Tàrraga-Igualada-Barcelona, alhora que canvia també el tipus d'indústria. Passem d'una indústria derivada de l'agricultura i ramaderia (llet, pinsos, etc.) a una indústria en un sentit més complet (tota mena d'indústries a l'àrea de Barcelona).

Hem de pensar que Mollerussa ha de continuar estant inclosa en el Segrià i no tenir una capitalitat reconeguda? Pensem que no. I quan hem preguntat a diversos Ajuntaments "Quina població penseu

que hauria de ser el vostre cap comarcal, cas que la Generalitat iniciés una reestructuració comarcal?", les respostes d'aquests Ajuntaments pròxims a Mollerussa, i la resposta de la mateixa Mollerussa, ha estat en el sentit de reconèixer Mollerussa com al seu cap comarcal. Vegeu el mapa 2 on hem cartografiat els resultats. La mateixa enquesta, enviada als Ajuntaments per part nostra, tractava, a més de la qüestió citada, de diversos temes econòmics que aquí no reproduïm, i que ens han demostrat que Mollerussa és un centre de mercat i de serveis respecte a una àrea petita però existent.

El problema és molt complex i de necessària solució. Per tant, cal reflexionar detingudament. Tard o d'hora la Generalitat haurà d'adoptar una Divisió Territorial de Catalunya. Tots sabem que cal reestructurar la Divisió del 32 o fer-ne una de nova. I la solució territorial per la Catalunya actual pot ser molt diferent de la de 1932.

L'any 32 Catalunya ja destacava, dins l'Estat espanyol, pel seu desenvolupament econòmic. La situació econòmica catalana actual està molt més desenvolupada que la de 1932, la qual cosa ha deter-

MAPA 1

CANIGÓ/22

Croquis amb les àrees de radiació dels mercats de Catalunya, fet a base del mapa publicat per la Ponència.

El mercat dels dimecres: un exemple molt significatiu de l'activitat de Mollerussa. (Foto: Enric Vicedo).

RECERQUES

669

14

INTELECTUALS, TÈCNICS I POLÍTICS (1901-1936)

Els quadres del regionalisme. L'evolució de la Joventut Nacionalista de la Lliga fins el 1914, per Jordi Casassas i Ymbert.

La formació de l'economista: teoria i política, per Francesc Roca.

Crisi i revifalla de la polèmica lliure canvi - proteccionisme al País Valencià (1914-1923), per Vicent Soler.

Algunes consideracions entorn de Solidaritat Catalana i Solidaritat Obrera, per Manuel Lladonosa.

El Projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya del 1919, per Isidre Molas.

Les possibilitats d'una producció científica catalana. Entorn de l'acció de la Mancomunitat de Catalunya, per Antoni Roca.

Política i ensenyament a Barcelona. L'Escola del Treball (1913-1930), per Ramon Alberdi.

El noucentisme a Girona: Rafael Masó, per Narcís Comadira.

El noucentisme a Terrassa i els seus protagonistes, per Mireia Freixa.

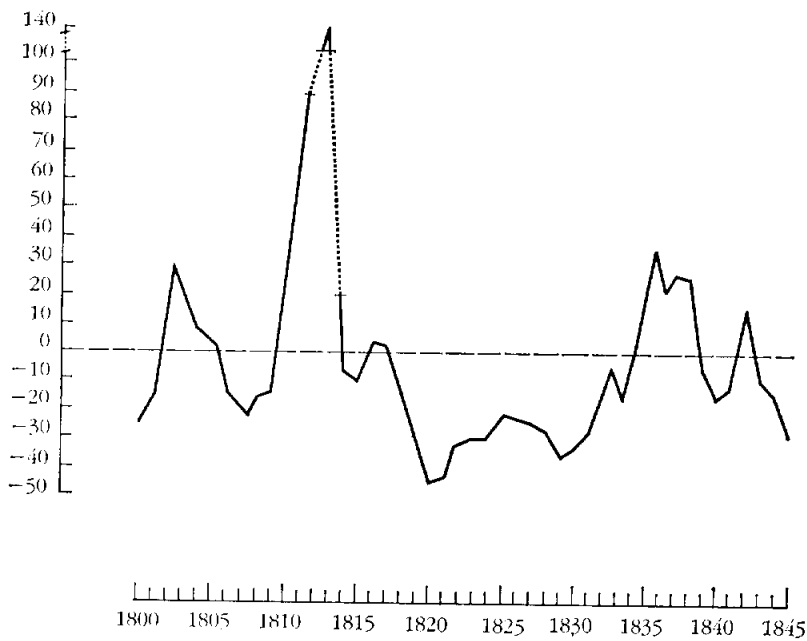
Nacionalisme i cosmopolitisme en la teoria noucentista, per Norbert Bilbeny.

Els marxistes en la cultura nacional, per Ricard Vinyes.

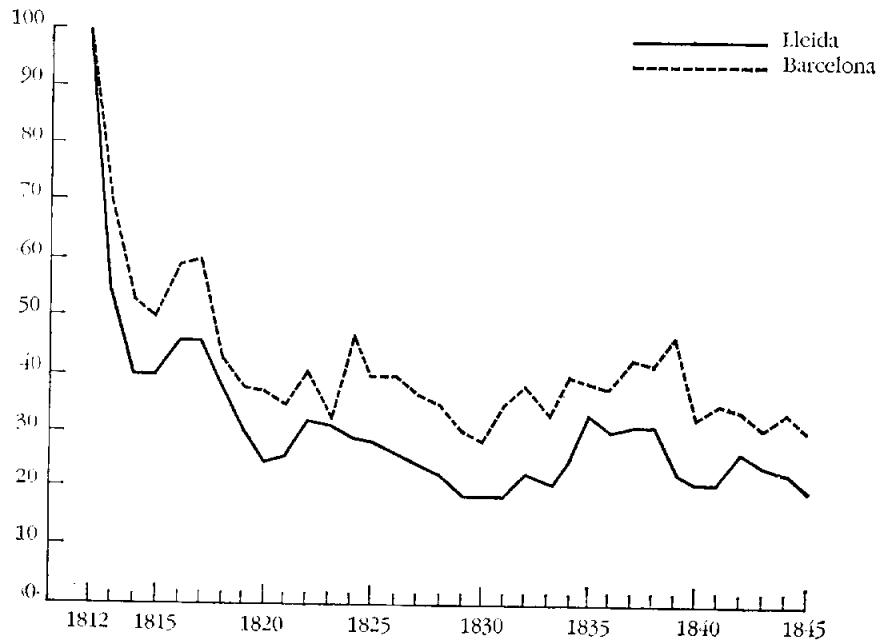
Els preus dels cereals al mercat de Lleida durant la primera meitat del segle XIX, per Enric Vicedo i Rius.

El mercat de cereals i llegums a Barcelona (1814-1868), per Antoni Segura i Mas.

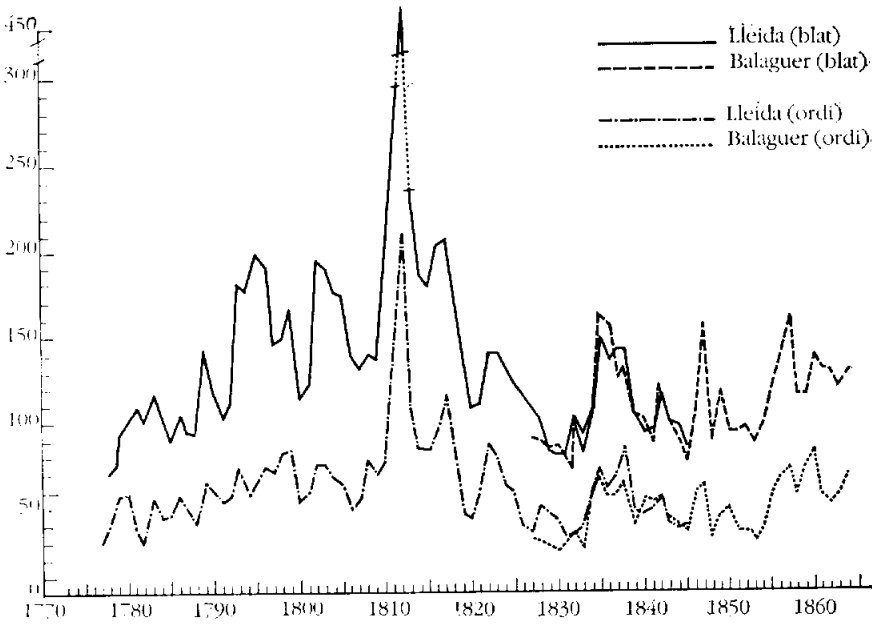
GRÀFIC 3 MOVIMENT PERIÒDIC DELS PREUS DEL BLAT (1800-1845)
Diferències percentuals sobre la mitjana mòbil "rectificada"

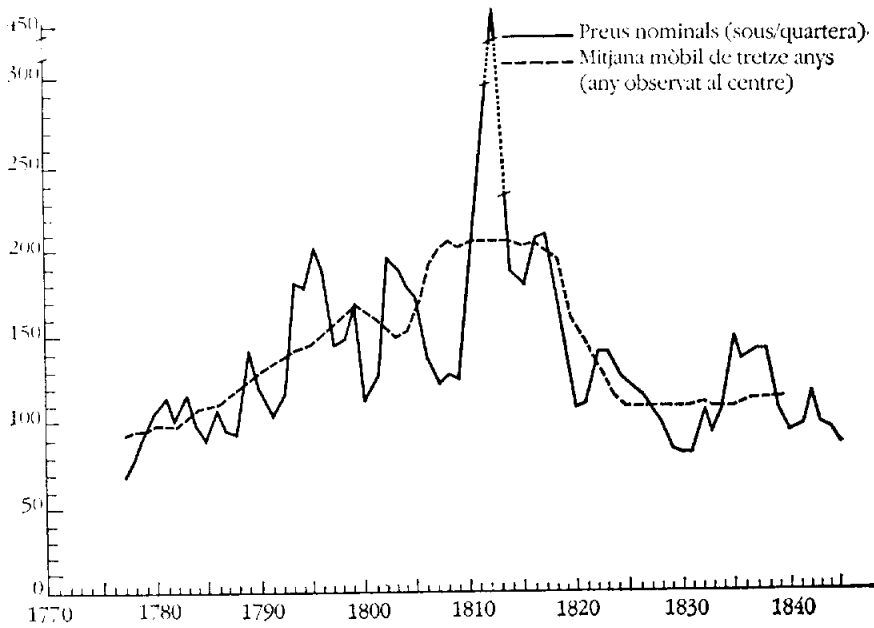
GRÀFIC 4 MOVIMENT DELS PREUS DEL BLAT A LLEIDA I BARCELONA (1812-1845)
(base 1812=100)

GRÀFIC 1 MOVIMENT GENERAL DELS PREUS DEL BLAT I DE L'ORDI A LLEIDA (1777-1845)
I A BALAGUER (1827-1864) (Preus efectius en sous per quartera)

GRÀFIC 2 MOVIMENT GENERAL DELS PREUS EFECTIUS DEL BLAT (1777-1845)

Preus de l'ordi als mercats de Lleida i Balaguer (sous/quartera)

<i>any</i>	<i>Lleida</i>	<i>Balaguer</i>	<i>any</i>	<i>Lleida</i>	<i>Balaguer</i>	<i>any</i>	<i>Lleida</i>	<i>Balaguer</i>
1800	53,16	—	1822	88,55	—	1844	39,16	41,03
1801	60,58	—	1823	81,31	—	1845	41,03	37,30
1802	76,83	—	1824	66,31	—	1846	—	63,41
1803	76,00	—	1825	62,73	—	1847	—	65,27
1804	68,20	—	1826	41,38	—	1848	—	33,57
1805	65,40	—	1827	36,33	33,57	1849	—	46,62
1806	49,00	—	1828	52,74	31,70	1850	—	52,22
1807	57,60	—	1829	47,96	27,97	1851	—	35,43
1808	78,40	—	1830	43,93	26,11	1852	—	37,30
1809	71,40	—	1831	33,04	29,84	1853	—	29,84
1810	78,80	—	1832	35,73	37,3	1854	—	39,16
1811	126,20	—	1833	38,94	29,84	1855	—	58,48
1812	212,08	—	1834	60,42	59,68	1856	—	68,07
1813	106,30	—	1835	77,21	74,6	1857	—	73,20
1814	83,92	—	1836	61,54	59,68	1858	—	59,68
1815	83,70	—	1837	69,00	59,68	1859	—	74,60
1816	95,26	—	1838	87,65	67,14	1860	—	87,33
1817	114,51	—	1839	48,49	44,76	1861	—	60,29
1818	89,81	—	1840	46,61	57,81	1862	—	53,15
1819	46,77	—	1841	48,49	52,22	1863	—	58,74
1820	42,67	—	1842	57,81	57,81	1864	—	72,10
1821	60,12	—	1843	42,89	44,76			

Els preus dels cereals al mercat de Lleida durant la primera meitat del segle XIX

per Enric Vicedo i Rius

Els plans de Lleida i de l'Urgell tenen, des del punt de vista agrícola, un paper molt important a nivell del Principat. L'agricultura catalana s'especialitza durant el segle XVIII. Les zones planes interiors (Segrià, Urgell) produiran cereals, fonamentalment blat; i el litoral s'especialitzarà en vinya, d'on s'obtindran productes d'alt valor comercial (vi, aiguardent). Els blats de l'interior arribaran a la Catalunya litoral per tal de resoldre el dèficit blader que aquesta té. Quan les collites han estat insuficients a l'interior, el litoral importa blat estranger i part d'aquest arriba a les comarques interiors. Hi ha a Catalunya una integració econòmica.

Segons el *Diccionario*, dirigit per Pascual Madoz i editat el 1847, el paper del mercat de Lleida continua essent el mateix que al set-cents: «*Si la industria no se halla adelantada en Lérida, el comercio y la especulación crecen asombrosamente. Su mercado de granos es de tiempo antiquísimo el emporio de Cataluña y Aragón. Los cosecheros de la vecina provincia de Huesca importan increíbles cantidades de cereales, que, unidos a los que produce el país, nutren los mercados de Montblanch, Valls, Reus, Igualada y Cervera, desde donde se derraman por todo el interior y litoral de Cataluña.*»¹

En un treball anterior nostre es presentava l'estudi dels preus dels cereals en el mercat de Lleida durant el segle XVIII.² Hem pogut construir, ara, la sèrie dels preus del blat i de l'ordi de Lleida fins el 1845.³ Hem contrastat els preus

1. *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*, dirigit per Pascual Madoz, volum x (Madrid 1847), p. 252.

2. *El preu dels cereals durant el segle XVIII a un mercat de l'interior: l'Almodí de Lleida*. Aquest treball fou presentat al Primer Col·loqui d'Història Agrària (Barcelona octubre de 1978). És en curs de publicació.

3. Els preus del blat i de l'ordi al mercat de Lleida han estat elaborats a partir dels registres 186 i 307 de l'Arxiu de la Paeria de Lleida (APLI). Els preus anuals del període 1800-35 són la mitjana dels dotze preus mensuals, segons l'any civil. S'ha considerat preu mitjà mensual el preu del cinquè mercat del mes. Cada mes se celebraven vuit o nou mercats. Aquesta elaboració no ha estat feta per al període 1836-45, ja que disposem, en el R. 307, dels preus anuals elaborats per l'Ajuntament. Hem d'advertir que manquen els preus dels cinc primers mesos de l'any 1810, el preu del mes de novembre de 1813 i el d'octubre de 1823. Tots els preus anuals i mitjanes que es presenten en aquest treball són expressats en sous per quartera. Hem utilitzat la relació 10 rals de billó = 9,3 rals d'ardit.

de Lleida amb els de Balaguer pel període 1827-64.⁴ Per tal de tenir una visió més àmplia del període estudiat, farem referència als preus dels darrers decennis del segle XVIII a Lleida.

La integració econòmica del Principat

L'estudi dels coeficients de correlació lineal de Lleida i Barcelona permet d'apropar-nos al tema de la integració econòmica del Principat de Catalunya.

QUADRE 1: Coeficient de correlació lineal dels preus del blat ⁵

<i>període</i>	<i>Lleida/Barcelona</i>	<i>Lleida/Balaguer</i>
1812-20	0,971	—
1821-30	0,728	—
1831-45	0,597	0,936

Els coeficients de correlació Lleida-Barcelona revelen una notable integració en el període 1812-30. Pel que fa a 1831-45 s'observa una important reducció del coeficient de correlació entre Lleida i Barcelona, mentre el coeficient Lleida-Balaguer és molt alt. La conclusió és clara: en el període 1831-45 els mercats de l'interior experimenten un moviment dels preus amb característiques diferents a les del moviment dels preus del litoral barceloní. La integració econòmica del Principat esdevé més feble. La interpretació d'aquest fet se surt dels límits del present treball. En tot cas, intentarem de donar alguna hipòtesi que pugui suggerir futures línies d'investigació.

A partir de l'anàlisi de les diferències percentuals entre els preus anuals i les mitjanes mòbils «rectificades» dels mercats de Lleida i Barcelona, s'observa una gran diferència en el període 1835-39.

QUADRE 2: Diferències percentuals, Lleida, Barcelona.

<i>anys</i>	<i>Barcelona</i>	<i>Lleida</i>
1835	7,68	36,52
1836	3'53	22,91
1837	21,50	28,62
1838	17,90	27,23
1839	27,51	—6,58

4. Els preus del mercat de Balaguer provenen dels lligalls 725 i 726 de l'Arxiu Municipal de Balaguer. Els preus anuals del període 1827-54 els hem trobat elaborats per l'Ajuntament. Els del període 1855-64 han estat elaborats a partir dels preus mensuals que l'Ajuntament ha registrat. Hem d'advertir que manca el preu del mes de desembre de 1855 i que el preu anual de 1859 és el del mes d'abril, únic mes que hem trobat.

5. Els preus del blat a Barcelona provenen de Joan SARDÀ, *La política monetaria y las*

Com explicar aquestes diferències? La guerra carlina afectà, entre 1835 i 1838, molt intensament Lleida. L'Ajuntament de Lleida, el 19 de juliol de 1836, escrigué una carta al capità general de Catalunya en els termes següents: «...por-que esta ciudad, que propiamente hablando es el almacén de frutos cereales, se ve privada de su extracción y sufriendo una especie de bloqueo por las gavillas que cubren el Priorato y parte del campo de Tarragona. Así es señor Exmo. que las facciones que diariamente cruzan la carretera desde esta ciudad a las villas de Reus, Valls y Monblanch, que son los mercados que se surten de los frutos de este país, han impuesto pena de la vida a todos los arrieros que conduzcan toda clase de granos, tanto exportándoles, como importándolos, y esta medida ha producido tan funestos efectos, que se ven enteramente estancados los granos sin que puedan los cosecheros dar salida a ellos como acostumbraban, porque raro era el mercado que no se extragesen para dichos puntos de ochocientas a mil quarteras.»⁶ I en una carta, amb data de 12 d'octubre de 1836, s'expressa en el sentit següent: «... pues se halla esta ciudad frecuentemente incomunicada con la de Tarragona ...»⁷

A manera d'hipòtesi podríem suggerir que la guerra carlina és la causa, o una de les causes, de la reducció dels intercanvis comercials entre l'interior i el litoral, la qual cosa es manifestaria en aquest coeficient de correlació baix. Les diferències percentuals altes a Lleida entre 1835 i 1838 podrien ser degudes a una disminució del blat disponible a Lleida, a causa de les contribucions extraordinàries a què era sotmesa la seva població per finançar les despeses de guerra (fonamentalment alimentació dels soldats i dels cavalls). El 20 de setembre de 1837 a la sessió de l'Ajuntament de Lleida es parla de les dificultats dels veïns per subministrar el blat i l'ordi que les autoritats demanaven.⁸ Tanmateix, el maig de 1837 arriben a Lleida molts comarcans temorosos per l'aproximació de les tropes navarreses.⁹

El moviment de llarga durada dels preus del blat

Al gràfic 1 hem representat els preus del blat i de l'ordi de Lleida (1777-1845) i de Balaguer (1827-64). En el quadre 3 hem agrupat els preus del blat de Lleida en períodes per tal d'analitzar el moviment de llarga durada. Per tal de tenir una visió més àmplia del significat de la primera meitat del segle XIX hem considerat, en el quadre 3, el període 1732-1845.

fluctuaciones de la economía española en el siglo XIX, «Col·lecció Deimos», segona edició (Esplugues de Llobregat, Ariel, 1970). Per a calcular els coeficients de correlació hem fet $1812 = 100$. Els valors obtinguts els reproduïm a l'apèndix. El gràfic 4 ha estat construït amb aquests valors.

6. *Llibre d'acords i cartuaris de 1836-1837* de l'Ajuntament de Lleida. APLI.

7. Font citada a la nota 6.

8. Font citada a la nota 6.

9. Font citada a la nota 6.

QUADRE 3: Mitjana dels preus efectius i índex de cada període (blat) [sous quartera]

<i>període</i>	<i>mitjana anual</i>	<i>índex</i>	<i>període</i>	<i>mitjana anual</i>	<i>índex</i>
1732-46	49,16	24,32	1790-1807	154,32	76,36
1747-56	71,24	35,25	1808-20	202,08	100,00
1757-70	75,89	37,55	1821-30	115,17	56,99
1771-89	98,92	48,95	1831-45	111'43	55,14

El període 1808-20 és el de preu mitjà més alt des del 1732 fins el 1845. Els períodes 1821-30 i 1831-45 tenen un preu mitjà molt més baix que el del període 1808-20 (aproximadament un 45 % més baix), i més alt que el preu mitjà del període 1771-89. Si observem els preus de Balaguer trobarem uns trets similars als de Lleida durant el període 1831-45. A partir del 1845 i fins el 1864 els preus es mouen en uns nivells similars als de 1831-45.

L'estudi de les mitjanes mòbils de tretze anys amb l'any observat en el centre permet de veure molt clarament la tendència dels preus del blat a Lleida (gràfic 2). El gràfic inicia una ascensió el 1777 fins a arribar a un màxim el 1799. És a partir d'aquest darrer any que inicia un descens poc important fins a arribar a un mínim el 1803. A partir d'aquest any inicia una ascensió espectacular. Trobem tota una sèrie d'anys amb valors superiors o molt pròxims a 200 sous/quartera (des del 1807 fins el 1817). A partir del 1818 les mitjanes van disminuint d'una manera molt important. L'any 1826 inicia un període de valors mínims i, de fet, constants fins el 1845. En aquest període 1826-45 el gràfic és a un nivell una mica més alt que en el període 1777-86.

Cal destacar la forta davallada dels preus del blat a Lleida a partir del 1818, disminució que és comuna a tot Catalunya i als països europeus.¹⁰

10. Vegem aquest descens:
Preus agraris 1813-1825

<i>anys</i>	<i>blat a Europa occidental</i>	<i>blat a Barcelona</i>	<i>blat a Lleida</i>	<i>blat a la Ribera de Sort</i>
1813-17	100	100	100	100
1818	73	73	82,66	111,99
1819	65	64	65,90	66,90
1820	63	63	53,23	52,78
1821	56	57	54,92	58,86
1822	58	70	69,37	61,77
1823	52	55	69,56	85,30
1824	52	79	64,87	65,87
1825	51	69	62,68	75,88

L'elaboració dels preus a l'Europa occidental i a Barcelona prové de Josep FONTANA, *Sobre la crisi agrària europea de començaments del segle XIX*. L'elaboració dels preus de la Ribera de Sort l'hem feta a partir de les dades del treball de J. BRINGUÉ, *Moviment dels preus del blat al Pallars Mitjà o Ribera de Sort al segle XVIII*. Ambdós treballs foren presentats al Primer Col·loqui d'Història Agrària.

Les diferències percentuals entre els preus nominals i les mitjanes mòbils «rectificades» (gràfic 3) són de signe diferent a la primera meitat del XIX i al segle XVIII. Al XVIII el signe més freqüent és el positiu, mentre que en el període que estudiem és el negatiu el que més abunda. Les circumstàncies econòmiques europees són diferents a la segona meitat del XVIII de les de la primera meitat del XIX. Un període de crisi de subsistències és succeït per una forta depressió agrària, expressió de les transformacions que experimenten les economies europees.¹¹

El moviment de llarga durada de l'ordi

El preus de l'ordi a Lleida, en el període 1732-1845, segueixen unes línies generals molt similars a les dels preus del blat.

QUADRE 4: Mitjana dels preus efectius i índex de cada període (ordi) [sous/quartera]

<i>període</i>	<i>mitjana anual</i>	<i>índex</i>	<i>període</i>	<i>mitjana anual</i>	<i>índex</i>
1732-46	22,89	24,19	1790-1807	66,46	70,25
1747-56	33,13	35,02	1808-20	94,60	100,00
1757-70	37,24	39,36	1821-30	58,13	61,44
1771-89	47,31	50,01	1831-45	52,53	55,52

L'índex de l'ordi entre 1732-46 i 1831-45 ha experimentat un increment igual al de l'índex del blat. Estudiem, amb una mica de detall, l'interval 1771-1845.

De 1771-89 a 1790-1807 l'ordi augmenta en un menor grau que el blat. De tota manera, l'índex de l'ordi experimenta un augment molt important. De 1790-1807 a 1808-20 l'ordi experimenta un augment més alt que el blat, fins a arribar a igualar l'índex d'aquest. De 1808-20 a 1821-30 l'índex de l'ordi disminueix menys que el del blat. De 1821-30 a 1831-45 l'índex de l'ordi disminueix més que el del blat, i s'igualen.

Els preus de l'ordi del mercat de Balaguer mereixen un comentari similar al que hem fet quan hem parlat dels preus del blat de Balaguer.

11. En aquest sentit s'expressa Fontana en l'article esmentat.

Preus de blat xeixa als mercats de Lleida i Balaguer (sous/quartera)

any	Lleida					Balaguer
	preus nominals (a)	mitjana mòbil (b)	mitjana mòbil «rectificada» (c)	diferència (d)	% (e)	preus nominals
1800	113,25	164,51	146	-32,75	-22,43	—
1801	124,5	160,13	148,4	-23,9	-16,10	—
1802	195,5	154,86	152,33	43,17	28,33	—
1803	188	150,28	157,56	30,44	19,32	—
1804	177,2	153,32	163,29	13,91	8,52	—
1805	172,4	164,63	167,82	4,58	2,73	—
1806	137	186,76	164,51	-27,51	-16,72	—
1807	122,8	195,99	160,13	-37,33	-23,31	—
1808	130	200,83	154,86	-24,86	-16,05	—
1809	129,2	199,80	150,28	-21,08	-14,02	—
1810	187,4	201,29	153,32	34,08	22,23	—
1811	296	203,70	164,63	131,37	79,80	—
1812	454,62	203,40	186,76	267,86	143,42	—
1813	233,33	203,19	195,99	37,34	19,05	—
1814	187,39	202,09	200,83	-13,44	-6,69	—
1815	182,09	200,69	199,80	-17,71	-8,86	—
1816	207,46	201,62	201,29	6,17	3,06	—
1817	208,5	198,11	203,70	4,8	2,35	—
1818	168,44	185,51	203,40	-34,96	-17,18	—
1819	134,28	160,37	203,19	-68,91	-33,91	—
1820	108,46	151,52	202,09	-93,63	-46,33	—
1821	111,9	145,56	200,69	-88,79	-44,24	—
1822	141,36	139,31	201,62	-60,26	-29,88	—
1823	141,74	129,95	198,11	-56,37	-28,45	—
1824	132,19	120,23	185,51	-53,32	-28,74	—
1825	127,73	113,60	160,37	-32,64	-20,35	—
1826	118,33	111,42	151,52	-33,19	-21,90	—
1827	109,86	110,39	145,56	-35,7	-24,52	93,25
1828	100,85	110,39	139,31	-38,46	-27,60	91,38
1829	85,79	111,2	129,95	-44,16	-33,98	85,79
1830	82,06	110,77	120,23	-38,17	-31,74	87,65
1831	82,35	111,64	113,60	-31,25	-27,50	74,6
1832	105,93	112,87	111,42	-5,49	-4,92	104,44
1833	94,74	111,8	110,37	-15,63	-14,16	89,52
1834	112,19	110,52	110,39	1,8	1,63	111,9
1835	151,81	110,22	111,2	40,61	36,52	164,12
1836	136,14	112,66	110,77	25,37	22,91	156,60
1837	143,60	114,24	111,64	31,96	28,62	126,82
1838	143,60	115,51	112,87	30,73	27,23	134,28
1839	104,44	114,10	111,8	-7,36	-6,58	104,44
1840	93,25	—	110,52	-17,27	-15,63	102,57
1841	96,98	—	110,22	-13,24	-12,01	89,52
1842	117,49	—	112,66	4,83	4,29	119,36
1843	102,57	—	114,24	-11,67	-10,21	102,57
1844	98,84	—	115,51	-16,67	-14,43	93,25
1845	87,65	—	114,10	-26,45	-23,18	78,33
1846	—	—	—	—	—	104,44
1847	—	—	—	—	—	154,38
1848	—	—	—	—	—	87,65
1849	—	—	—	—	—	119,36
1850	—	—	—	—	—	94,18
1851	—	—	—	—	—	94,77
1852	—	—	—	—	—	96,98
1853	—	—	—	—	—	90,07
1854	—	—	—	—	—	102,57
1855	—	—	—	—	—	128,12

<i>any</i>	<i>preus nominals (a)</i>	<i>mitjana mòbil (c)</i>	<i>mitjana mòbil «rectificada» (b)</i>	<i>diferència (d)</i>	<i>% (e)</i>	<i>preus nominals</i>
1856	—	—	—	—	—	144,22
1857	—	—	—	—	—	163,80
1858	—	—	—	—	—	115,46
1859	—	—	—	—	—	115,63
1860	—	—	—	—	—	139,55
1861	—	—	—	—	—	133,34
1862	—	—	—	—	—	131,16
1863	—	—	—	—	—	123,55
1864	—	—	—	—	—	134,42

NOTA: Les columnes (d) i (e) són el resultat dels càlculs següents:

- (d) = (a) — (c)
- (e) = $\frac{100 \times (d)}{(c)}$

Preus del blat als mercats de Lleida i Barcelona
(base 1812 = 100)

<i>any</i>	<i>Lleida</i>	<i>Barcelona</i>	<i>any</i>	<i>Lleida</i>	<i>Barcelona</i>
1812	100	100	1829	18,87	28,52
1813	51,32	69,78	1830	18,05	27,06
1814	41,21	51,44	1831	18,11	34,36
1815	40,05	48,95	1832	23,30	38,54
1816	45,63	59,36	1833	20,83	31,64
1817	45,86	60,39	1834	24,67	39,56
1818	37,05	42,68	1835	33,39	38,54
1819	29,53	37,47	1836	29,94	37,47
1820	23,85	36,45	1837	31,58	43,74
1821	24,61	33,33	1838	31,58	42,68
1822	31,09	41,03	1839	22,97	46,86
1823	31,17	32,26	1840	20,51	31,64
1824	29,07	46,24	1841	21,33	34,36
1825	28,09	39,97	1842	25,84	33,73
1826	26,02	39,78	1843	22,56	30,17
1827	24,16	35,38	1844	21,74	33,33
1828	22,18	33,33	1845	19,27	29,15

Preus de l'ordi als mercats de Lleida i Balaguer (sous/quartera)

<i>any</i>	<i>Lleida</i>	<i>Balaguer</i>	<i>any</i>	<i>Lleida</i>	<i>Balaguer</i>	<i>any</i>	<i>Lleida</i>	<i>Balaguer</i>
1800	53,16	—	1822	88,55	—	1844	39,16	41,03
1801	60,58	—	1823	81,31	—	1845	41,03	37,30
1802	76,83	—	1824	66,31	—	1846	—	63,41
1803	76,00	—	1825	62,73	—	1847	—	65,27
1804	68,20	—	1826	41,38	—	1848	—	33,57
1805	65,40	—	1827	36,33	33,57	1849	—	46,62
1806	49,00	—	1828	52,74	31,70	1850	—	52,22
1807	57,60	—	1829	47,96	27,97	1851	—	35,43
1808	78,40	—	1830	43,93	26,11	1852	—	37,30
1809	71,40	—	1831	33,04	29,84	1853	—	29,84
1810	78,80	—	1832	35,73	37,3	1854	—	39,16
1811	126,20	—	1833	38,94	29,84	1855	—	58,48
1812	212,08	—	1834	60,42	59,68	1856	—	68,07
1813	106,30	—	1835	77,21	74,6	1857	—	73,20
1814	83,92	—	1836	61,54	59,68	1858	—	59,68
1815	83,70	—	1837	69,00	59,68	1859	—	74,60
1816	95,26	—	1838	87,65	67,14	1860	—	87,33
1817	114,51	—	1839	48,49	44,76	1861	—	60,29
1818	89,81	—	1840	46,61	57,81	1862	—	53,15
1819	46,77	—	1841	48,49	52,22	1863	—	58,74
1820	42,67	—	1842	57,81	57,81	1864	—	72,10
1821	60,12	—	1843	42,89	44,76			